

FRIBŪRO UNIVERSITETAS IR LIETUVIŲ VEIKLOS ŠVEICARIJOJE REIŠMĖ XX AMŖIAUS PRADŖIOJE

Monika Šipelytė

Doktorantė
Lietuvos istorijos institutas,
Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas
El. paštas: monika.sipelyte@unifr.ch

Santrauka. *Lietuvių išeivijos Šveicarijoje istorija iki 1918 m. yra svarbi Lietuvos valstybės kūrimosi dalis. Iki Pirmojo pasaulinio karo ir jo metu šioje šalyje veikusias lietuviškas draugijas galime tirti keliais lygmenimis: pirmiausia – kontekstą, kuriame veikta (Šveicarijos katalikiško universiteto aplinka), visuomenės sluoksnius, kurių tautinė ir valstybinė veikla buvo aktyviausia (šiuo atveju – aukštojoje mokykloje studijuojantys kunigai) ir konkrečių asmenų indėlį į sėkmingą organizacijų darbą (tie asmenys – dr. Juozas Purickis ir Vladas Daumantas-Dzimidavičius). Katalikiškas Fribūro universitetas nuo XIX a. pabaigos tarp lietuvių kunigų bei pasauliečių buvo populiarus teologijos ir humanitarinių mokslų studijų vieta, o 1913–1918 m. čia klestėjo net kelios organizacijos, užsiimančios studentiška veikla, karo belaisvių šelpimu ir proletuviškų leidinių spausdinimu. Studentai kunigai aktyviai bendradarbiavo su Lietuvių informacijos biuru ir jo kūrėju dr. Juozu Gabriu, dalyvavo lietuvių rengiamose tarptautinėse konferencijose, pasižymėjo kuriant, vėliau ir įgyvendinant valstybės simbolius ir valstybingumo projektus.*

Reikšminiai žodžiai: *Lietuvos nepriklausomybė, išeivijos istorija, Pirmasis pasaulinis karas, diplomatija Šveicarijoje, Fribūro universitetas, socialinė katalikybė.*

Keywords: *Independence of Lithuania, Lithuanians in exile, World War I, diplomacy in Switzerland, University of Fribourg, catholic social teaching.*

Įvadas

Artėjant 1918-ųjų Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui vis prisimename Nepriklausomybės akto signatarus ir lemtinguosius vasario įvykius. Tačiau, norint geriau suprasti ilgą ir permainingą kelią į nepriklausomybę, reikia kalbėti ne tik apie būsimoje Lietuvos, o tuo metu – Rusijos imperijos teritorijoje vykusius procesus ir ten veikusius žmones, bet ir apie lietuvių išeiviją.

Šiuo straipsniu norima dar kartą plačiau pažvelgti į valstybės kūrimosi horizontus –

analizuoti nelietuviškoje erdvėje, kitoje valstybėje ir kitokioje kultūrinėje aplinkoje veikusį lietuvių išeivijos valstybininkų branduolį. Taigi, **tyrimo objektas** yra lietuviškų organizacijų veikla Šveicarijoje ir Fribūro universiteto įtaka šiai veiklai XX a. pradžioje.

Šiuolaikinėje istoriografijoje 1912–1918 m. įvykiai dažniausiai matomi iš tarptautinių santykių ir politinės istorijos perspektyvos¹, o išeivijoje prieš Pirmąjį

¹ *Lietuvos istorija*, t. 10, 2013; A. E. Senn, 1977, 1992; E. Aleksandravičius, 1991; E. Motieka, 1996;

pasaulinį karą veikusių organizacijų veikla aptariama epizodiškai ir tik užsimenant apie joje dalyvavusius asmenis. Todėl tokia perspektyva neleidžia visiškai atskleisti sociokultūrinio konteksto ir perteikti asmeninių biografijų reikšmės: organizacijų, delegacijų ir atstovų įvardijimas kaip pareigūnų dažnai nusveria jų išskirtinės, netipinės veiklos pobūdį. Kita istorijos tyrimų kryptis, kuri aktuali šiame tekste, – tai katalikų dvasininkų veiklos XX a. pradžioje analizė, kur autoriai biografinius tyrimus sieja su įvairių organizacijų kūrimusi ir raida². Taip pat yra tirti atskiri politinės, ekonominės ir kultūrinės veiklos centrai išėivijoje ar juose veikę asmenys³. Biografiniai tyrimai sudaro didžiausią dalį nagrinėjamai temai skirtos istoriografijos⁴, o tai leidžia giliau pažvelgti į rūpimus išėivijos veikėjų gyvenimo momentus, naujomis žiniomis papildyti kolektyvinį tokio veikėjo portretą. Norėdami apibūdinti vietos sociokultūrinį kontekstą ir Fribūro universiteto vaidmenį auklėjant užsienio katalikus, naudosisimės ir šveicarų istorikų darbais⁵.

XX a. antrame dešimtmetyje Šveicarijoje veikė lietuvių studentų draugijos, išėivių komitetai, komisijos ir šėlpimo organizacijos. Šioje šalyje vykdytos veiklos tyrimams turime pakankamai įvairių rūšių šaltinių – tai publikuoti ir nepublikuoti

archyviniai dokumentai, atsiminimai, autobiografijos, periodinė spauda, pačių organizacijų leidiniai. Šaltiniai, kurie nėra prieinami internetu, saugomi Lietuvos centriniame valstybės archyve (LCVA, f. 478, 383), Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštyne (LLTI, f. 59), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (MAB RS, f. 239, 244), Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (VUB RS, f. 155), Archives de la Bibliothèque cantonale et universitaire de Fribourg (ABCU, f. J 9919), Archives de l'Université de Fribourg (AUF, f. 86, 87).

Šis tyrimas pirmiausia aktualus kaip pateikiantis naujų faktinių duomenų ir tikslinantis istoriografijoje jau esančius. Todėl siekiama užpildyti biografines spragas, kurių kartais atsiranda analizuojant vieno asmens gyvenimo istoriją atsiejus nuo jo bendraminčių veiklos ypač svarbiais asmeninio ir profesinio gyvenimo momentais. Taip pat norima papildyti išėivių veiklos Šveicarijoje, jos motyvų ir laimėjimų interpretacijas. Toks reiškinys kaip modernaus *valstybininko* (at)gimimas XX a. pradžioje kol kas išvis nėra nagrinėtas ir čia matome perspektyvą tiek tolesniems išėivijos organizacijų tyrimams, tiek kolektyvinės biografijos galimybę.

Politiškai aktyvių asmenų ir jų įkurtų organizacijų dėka Lietuvos, kaip teisėtos tarptautinės valstybių bendruomenės narės, kelias į pripažinimą buvo pradėtas jau pirmame XX a. dešimtmetyje. Taip atsiskleidžia šio teksto **tikslas** – išanalizavus studentijos veiklą XX a. pradžioje Fribūro universitete, nustatyti, kokiomis sąlygomis ir kokių idėjų veikiami „gimė“ pirmieji atsikūrusios valstybės diplomatai.

R. Lopata, 1996 a; *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 3, 1991; J. Skirius, 1996, 2002; J. Dementavičius, 2015.

² *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 7, 1994; V. Žaltauskaitė, 1996, 2001; V. Pukienė, 2004 a.

³ V. Pukienė, 2004 b, 2008; J. Skirius, 2010.

⁴ A. Eidintas, 1992; J. Skirius, 2004; A. Gaiagalaitė, J. Žeimantienė, 2004; J. Skirius, 2004; V. Pukienė, 2006, 2013.

⁵ F. Python, 1989; C. Hauser, 1990; D. Barthélemy O. P., 1991; *Histoire de l'Université de Fribourg Suisse*, 1991; A. Clavien, 1993; U. Altermatt, 2009; U. Altermatt, Ch. Späti, 2009.

Šiam tikslui įgyvendinti pasirinktas trijų dalių tekstas: katalikiško švietimo istorija Šveicarijoje, lietuvių studentai ir jų organizacijos Fribūro universitete, J. Purickio ir V. Daumanto dalyvavimas lietuvių išeivijos veikloje. Trys skyriai atspindi tris pakopas, reikšmių ratus, kuriais artėjame prie asmens biografijos: 1) sociokultūrinis vietos kontekstas; 2) idėjinė ir organizacinė aplinka universitete; 3) dviejų lietuvių išeivijos kunigų veikla. Šio **straipsnio uždaviniai** yra: 1) aptarti aplinkybes, kurios lėmė Fribūro universiteto išskirtinumą ir palankumą lietuvių studentams; 2) išanalizuoti, kaip keitėsi jų veikla universitete ir kaip ji peraugo į diplomatinį atstovavimą Lietuvai; 3) ištirti dr. Juozo Purickio ir Vlodo Daumanto-Dzimidavičiaus darbus lietuvių konferencijose ir tarptautiniuose renginiuose, tikslus ir užduotis Šveicarijos išeivių organizacijose.

Nusibrėžus atliekamo tyrimo gaires, reikėtų trumpai aptarti, kas yra sociokultūrinis kontekstas, darantis įtaką diplomatinei veiklai, todėl būtina sukonkretinti analizuojamo laiko ir vietos sankirtas. Kaip tyrimo vieta Šveicarija pasirinkta neatsitiktinai, kaip neatsitiktinai ji tapo XX a. pradžios išeivių intelektualų susitelkimo erdve greta kitų išeivijos centrų Rusijoje, JAV ir Skandinavijoje. Tiek Rytų, tiek Vakarų frontams griauinant senąją Europą, būtent šioje neutralioje šalyje telkėsi daugumos ne savo noru į karą įsitraukusių tautų ir valstybių užsienio delegacijos, komisijos, draugijos, komitetai ir t. t. Būtent dėl Šveicarijos apsisprendimo XIX a. pradžioje⁶ būti neutraliai Europos

⁶ Šveicarijos neutralitetas buvo pripažintas 1684 m. Vestfalijos sutartimi, tačiau Napoleono karų metu sulaužytas – keli kantonai prisijungti prie gretimų valstybių. Po galutinės Napoleono oponentų koalici-

konfliktuose ir tarptautinei bendruomenei tai pripažinus, Pirmojo pasaulinio karo laiku ši šalis tapo Europos centru politine prasme, greta simbolizuodama taiką ir visuotinę pagalbą. Nors Šveicarijos įvaizdis ir praktinis taikdarės vaidmuo tarptautinės teisės bei politikos reikaluose nepasikeitęs iki šiol, negalime jo tiesiogiai taikyti XX a. pradžios įvykiams. Juos analizuojant svarbus ir ypač spartus šios šalies modernėjimas – socialinės rūpybos plėtra, nevyriausybinių organizacijų masinis steigimasis, paramilitarinių jaunimo judėjimų populiarumas, gyvenimo kokybės gerėjimas ir naujų laisvalaikio leidimo būdų, kaip antai vidinis „etnografinis“ turizmas, atsiradimas. Daugybė idėjinų ir meninių XX a. pradžios modernistinių srovių pasiekė Šveicariją dar savo raidos pradžioje arba joje gimė (pvz., dadaizmas), todėl įvairialypė kultūrinė kaita šioje šalyje leido greta egzistuoti labai skirtingoms naujaušioms to meto kūrybos ir mąstymo tendencijoms. Pirmojo pasaulinio karo metais iš skirtingų šalių atvykusių pabėgėlių gausa dar labiau stiprino šį įvairiapusiškumą. Prie idėjų „sintetinimo“ ir tam tikros interpretacijos prisidėjo ir krikščionių bažnyčių konkurencija skirtinguose šalies regionuose – priklausymas protestantiškai ar katalikiškai aplinkai savaip kreipė modernios visuomenės reiškinį suvokimą ir problemų sprendimą.

Didžiųjų valstybių karinių jėgų susidūrimas ir viso to padariniai „atrado“ išeivių bendruomenės skirtingose šalyse. Šioms bendruomenėms teko prisiimti iki tol nepraktikuotas, tačiau svarbias ir net lemtingas funkcijas savo tautų gyvenimuose.

jos pergalės ir baigiamųjų Vienos kongreso nutarimų 1815 m. lapkričio 20 d. buvo patvirtintas ilgalaikis Šveicarijos neutralitetas.

Todėl, pasakodami, kaip Fribūras, Lozana ir Bernas tapo lietuvių, o vėliau ir Lietuvos diplomatinės veiklos centrais, turime kalbėti ir apie ten dirbusių žmonių likimus – kurdami būsimos Lietuvos vizijas jie tuo pat metu išgyveno tapsmą naujos valstybės piliečiais. Taigi ne tik politiniai ir sociokultūriniai procesai turėjo įtakos diplomatijos susiformavimui, bet svarbi buvo ir asmenų savivoka bei identifikacija su konkrečia valstybe. Todėl šiame tyrime siekiama derinti Šveicarijoje veikusių lietuvių visuomeninių grupių analizę ir biografinius tyrimus. Šis noras suasmeninti, priartinti ir „atgaivinti“ šimtmečio senumo istoriją yra remiamas ir kiek paprastesnio argumento – mažo išėivijos veikėjų skaičiaus. Nors kelios skirtingos organizacijos vienijo beveik tuos pačius žmones ir jų veikla buvo susipynusi, būtent toks istorijos „išnarpliojimas“ atrodo vertingas ir galintis pateikti kiek įmanoma prie tiesos priartinančią rekonstrukciją.

Šveicarija ir katalikiško švietimo eksperimentai

Lietuvių išėivijų veikla Šveicarijoje aktyviausia buvo nuo XIX a. paskutinių dešimtmečių iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos ir po Antrojo pasaulinio karo. Šiame tekste aptarsime pirmąjį etapą. Pavienės emigracijos į šią šalį būta visą XIX a., ypač numalšinus 1863–1864 m. sukilimą, mums yra svarbus lietuvių telkimosi į organizacijas reiškinytis ir jo įtaka valstybingumo idėjų formavimuisi XIX–XX a. sandūroje. Dar vienas argumentas, svarbus analizės chronologijos pasirinkimui, – tai Fribūro universiteto įsikūrimas, lėmęs tikslingą jaunų žmonių judėjimą iš Rusijos imperijos vakarinių pakraščių. Šis universitetas įkurtas 1889 m. – tuomet pra-

dėjo veikti Teisės ir Humanitarinis fakultetai, o 1890-ųjų pavasario semestre – ir Teologijos fakultetas⁷.

Lietuviškoje istoriografijoje ši katalikiška mokslo įstaiga minima kaip reikšminga XIX–XX a. sandūros inteligentijos ugdymo vieta⁸, tačiau neišsiplečiama, kodėl ir kaip būtent ji tokia tapo. Šis universitetas buvo unikalus ir savitas tiek Šveicarijos, tiek tuometinės Europos kontekste. Tai buvo pirmą privatą katalikišką aukštoji mokykla šioje šalyje. Nuo pat pradžių čia visi dalykai, išskyrus teologiją, buvo dėstomi dviem valstybinėmis kalbomis – prancūzų ir vokiečių, o teologija – lotynų kalba. Tačiau šiame tyrime svarbus ne tik dvikalbystės fenomenas, bet ir sąvokų *privatus* ir *katalikiškas* analizė.

Permainingoje ir audringoje XIX a. Šveicarijos istorijoje galime aptikti daugelį konstrukcinių pokyčių, lėmusių naujų reiškinų atsiradimą Europoje: technologinei ir socialinei to meto pažangai ši šalis diktavo madas ir poreikius, o politinei ir kultūrinei veiklai rinkosi unikalius modelius. Daugiakultūrė ir multireliginė Šveicarijos visuomenė visuomet buvo veikiamą aplinkinių šalių įtakų, tačiau ir pati sugebėjo veikti ir keisti Vakarų Europos supratimą apie religinę toleranciją ir daugiakultūriškumą daug anksčiau, negu prasidėjo XX a.

Fribūro universiteto kūrimasis ir veikla iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos gali būti vienas pavyzdžių šioms mintims pagrįsti. Analizę pradėdami nuo to, kodėl svarbus *privatus* universiteto dėmuo ir ką tai gali pasakyti apie mokymosi jame tendencijas, turime paminėti, kieno pa-

⁷ *Histoire de l'Université de Fribourg Suisse*, 1991, t. 1, p. 67–74.

⁸ A. E. Senn, 1977 a ir 1992; A. Eidintas, 1992; *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 3, 1991.

stangomis ir lėšomis ši iniciatyva atsirado. Universiteto kūrėjais oficialiai įvardijami trys asmenys: politikas Georgesas Pythonas⁹, dvasininkas Josephas Schorderetas¹⁰ ir Gaspard'as Decurtins'as, taip pat politikas, socialinės katalikybės propaguotojas¹¹. Šių žmonių pirminę idėją dėl universiteto reikmės ir paskirties galėtume apibūdinti ir kaip siekį, „kad katalikiškas universitetas jauniems Europos teisininkams, humanitarams ir politikams suteiktų filosofinius principus, nes tai yra vienintelis būdas įgyti tikrą katalikiško pasaulio vaizdinį“¹². Kyla klausimas, kodėl būtent katalikiškas švietimas buvo pasirinktas kaip naujos intelektualų kartos edukacijos mechanizmas?

XIX a. viduryje po Sonderbundo¹³

⁹ Georges Python (1856–1927) – šveicarų politikas, Fribūro savivaldos veikėjas, advokatas, Konfederacijos ir miesto valdyme dalyvavęs 1884–1920 m., vienas katalikiškų darbininkų organizacijų kūrėjų kantone (1878–1906); (*Le mouvement chrétien-social en Suisse romande 1891–1949*, 1969, p. 474).

¹⁰ Joseph Schorderet (1840–1893) – šveicarų katalikų dvasininkas, Fribūro katedros kanauninkas (1869–1882), aktyviai dalyvavęs religiniame bei politiniame šalies gyvenime; katalikiškos spaudos organizatorius ir leidėjas (*Le mouvement chrétien-social...*, 1969, p. 475).

¹¹ Garspard Decurtins (1855–1916) – garsus šveicarų politikos veikėjas, katalikų konservatorių (vėliau – krikščionys demokratai) partijos lyderis (iki 1905 m.); katalikiškos sociologijos dėstytojas Fribūro universitete pradininkas, kultūros istorijos departamento vadovas (1905–1914) (*Histoire de l'Université de Fribourg Suisse*, 1991, t. 3, p. 937).

¹² „Le première mission d'une université catholique est de donner des principes philosophiques aux jeunes juristes, lettrés et politiciens catholiques d'Europe, seul moyen pour eux d'acquérir une vue du monde vraiment catholique“ (D. Barthélemy O. P., 1991, p. 28).

¹³ Sonderbund – tai septynių katalikiškų ir konservatyvių valdžios valdomų kantonų 1845 m. sudaryta sąjunga, pasisakiusi prieš šalies centralizacijos didėjimą. 1847 m. ši sąjunga buvo pripažinta antikonstitucine ir konfederatų kariuomenė jėga užėmė dalį jos kontroliuojamų teritorijų. Nors pilietinis karas truko vos kelias

kovų Šveicarijoje laimėjus liberalų-radikalų politineirovei ir vis stiprėjant *Kulturkampf*¹⁴ sąjūdžiui, siekiančiam valstybės kultūrinę ir socialinę politiką visiškai atskirti nuo krikščionių bažnyčių įtakos, tokios politikos opozicionieriai katalikai konservatoriai ėmė ieškoti savo veiklai oazės, kurioje galėtų plėtoti Katalikų Bažnyčios bendradarbiavimo su valstybe idėjas. Tokia ultramontanistine dvasia¹⁵ besiremiančiame savivaldos modelyje švietimo ir politikos pagrindu turėjo tapti krikščioniškasis mokymas, kurį patį buvo siekiama atnaujinti – ne ginti senus, įtaką prarandančius veiklos modelius ir užsidaryti nuo modernėjančios visuomenės, o atvirėščiai – kurti naujas institucijas, atsiliepančias į dabarties poreikius¹⁶. Visuomenės, besiremiančios Jėzaus Kristaus mokymu, kūrimas žemėje buvo laikomas utopija, kuriai įgyvendinti reikėjo rasti būdų, kaip suartinti Katalikų Bažnyčios, pasaulietinės valdžios ir piliečių interesus. Tokiu vienižančiu idėjos įgyvendinimo įrankiu turėjo tapti katalikiškas universitetas¹⁷.

Universiteto sumanytojų tikslas žemės ūkiu besiverčiančio regiono centrui

savaite, jis turėjo lemiamą įtaką 1848 m. Šveicarijos konstitucijai, apribojusiai kantonų nepriklausomybę ir paskelbusiai federacinę valstybę.

¹⁴ Tai sąjūdis, siekęs atskirti politinę (konstitucinę pasaulietinę) ir religinę (Katalikų Bažnyčios) valdžią, Šveicarijoje kilęs XIX a. penktame dešimtmetyje. Tokio tipo politika plačiausiai žinoma ir aktyviausiai vykdyta buvo Otto von Bismarko XIX a. pabaigos Vokietijoje.

¹⁵ Ultramontanizmas – tai Viduramžiais susiklosčiusi koncepcija, teigianti, kad popiežiaus valdžia viršesnė už pasaulietinę; XIX a. tai reiškė, kad bet kurios šalies Katalikų Bažnyčia turi paklusti popiežiui ir jo autoritetas būtinas įgyvendinant socialines reformas. Beje, *ultramontanus* [lot.] reikšmė „už kalnų (Alpių)“ nurodo būtent Prancūziją, Vokietiją, Šveicariją ir kitas šalis, kuriose popiežiaus valdžiai teko grumtis su pasaulietinės valdžios įtaka.

¹⁶ *Histoire de l'Université de Fribourg Suisse*, 1991, p. 142.

¹⁷ *Ibid.*, p. 143.

suteikti ir švietimo centro vaidmenį buvo pagrįstas tiek stiprėjančia pramonės įtaka regione, tiek intelektualinių sąjūdžių atsigręžimu į etnografinį šalies paveldą¹⁸ – tokioje aplinkoje visuomenei buvo būtini teisininkai, istorikai, sociologai ir politikai, kurie vienu metu ir kurtų, ir analizuotų sparčiai besikeičiančią savo gyvenamąją aplinką. Taigi, toks *privataus* universiteto atsiradimo būdo išaiškinimas sufleruoja, kad čia ne mažiau svarbus ir *katalikiškas* jo vaidmuo, o tai leidžia trumpai žvilgtelėti į Katalikų Bažnyčios pokyčius Europoje XIX a. paskutiniiais dešimtmečiais.

Būtent tuo laiku prasidėjęs šios institucijos atsinaujinimas ir dvasininkų „žengimo į visuomenę“ reiškinys neįsivaizduojamas be socialinės katalikybės mokymo doktrinos, jos inspiruoto dvasininkų telkimosi į politines krikščionių demokratų partijas ir visuomenines organizacijas. Šios doktrinos idėjinė semantinė bei praktinė instrumentinė reikšmė kildinama iš popiežiaus Leono XIII enciklikos *Rerum novarum*, išleistos 1891 m., šiam popiežiui einant 81-uosius savo gyvenimo metus¹⁹. Būtent dvasininkas, iš arti matęs daugumą esminių XIX a. visuotinės Katalikų Bažnyčios ir pasaulietinės valdžios susidūrimų²⁰, inspiravo modernios katalikiškos socialinės doktrinos, leidusios dvasininkams ir visuomenei kurti naujus santykių modelius, susieti krikščioniškąją veiklą ne tik su materialine pagalba savo valstybei, bet ir su aktyviu kunigų dalyvavimu politikoje, atsiradimą. Ši doktrina taip pat buvo

atsakas radikaliai pasaulietiskai modernybei, kaip pozityvizmo pasekmei, ir sparčiai populiarėjančiam bolševizmo socialinės lygybės modeliui.

Galėtume teigti, kad būtent Leono XIII paskelbta enciklika inspiravo katalikiškų švietimo įstaigų kūrimąsi, kaip bandymą spręsti su modernybės iššūkiais susiduriančios visuomenės problemas, nes aukštoji mokykla turėjo būti naujų idėjų ir žmonių „kalvė“, vertybiškai rengusi jaunosios kartos dvasininkus ir pasauliečius. Tačiau mūsų nagrinėjamo universiteto atveju pažangios popiežiaus idėjos ir universiteto veikla – tai susiklojantys procesai. Juolab kad universitetas įkurtas dvejais metais anksčiau, negu pasirodo *Rerum novarum*²¹. Bet ne tai yra svarbiausias argumentas, leidžiantis teigti, kad praktinis universiteto kūrimo(si) darbas ir veikla paskatino popiežių apmąstyti katalikiškojo švietimo siekius – tai liudija gausiai išlikusi minėtų universiteto „tėvų“ tarpusavio korespondencija bei jų laišakai popiežiaus administracijai švietimo ir santykių su visuomene klausimais²². Tokie ryšiai leido Fribūro universitetui nuo pat pradžių vaidinti išskirtinį vaidmenį ne tik Konfederacijos, bet ir visos katalikiškos Europos švietime.

Žinoma, XX a. pirmieji dešimtmečiai atnešė naujų išbandymų tiek žemyno politinėms santvarkoms, tiek miesto ir universiteto veiklai. Tarp profesorių ir studentų nuolat varžėsi modernistai ir antimodernistai, pirmieji – pasaulietiškesni prancūziškai kalbantys šveicarai ir užsieniečiai, o antrieji – tradiciškesnių pažiūrų vokiečiai

¹⁸ Žr. A. Clavien, 1993, p. 79–120, 169–210.

¹⁹ *Le mouvement chrétien-social en Suisse romande 1891–1949*, p. 27–34.

²⁰ Leonas XIII buvo pirmasis popiežius, kuriam nebeprisklausė pasaulietinės valstybės teritorijos už Vatikano ribų po Italijos suvienijimo 1870 m. (Leono XIII pontifikatas truko nuo 1878 m. iki jo mirties 1903 m.).

²¹ F. Python, 1989, p. 84–86.

²² *Sur la préparation et les vingt-cinq premières années*, 1991, p. VI–IX.

katalikų vienuoliai ir kunigai²³. Tačiau šie nesutarimai vyko tik lygia greta su svarbiausiu ir labiausiai XX a. pradžios žmones sukrėtusiu įvykiu, atnešusiu nelauktų padarinių ir Šveicarijai, – Pirmuoju pasauliniu karu. Nors ši neutrali šalis net 15 karo mėnesių nepatyrė „ugnies krikšto“, karo nepritekliai buvo jaučiami, taip pat kariaujančių valstybių išorinis spaudimas. Universitetas šioje situacijoje stengėsi vienodai pagelbėti visų šalių profesoriams ir studentams, tačiau griežtai netoleravo jokios karo propagandos – administracija dėjo visas pastangas, kad intelektualinė įtampa nevirstų realiais susidūrimais²⁴. Miesto gyvenimui įtakos turėjo ir karo pabėgėlių problema²⁵ bei norinčių sukurti naujas valstybes tautų atstovų susidūrimai – taigi karas buvo jaučiamas visur, į jį netiesiogiai įsitraukė ir lietuvių išseivų organizacijos.

Lietuvių dvasininkų kelias į Europą ir studentiško gyvenimo formas

XIX a. pabaigoje–XX pradžioje utopinis Fribūro universiteto katalikiško švietimo modelis atrodė tikrai vykęs – žinios apie šią mokslo įstaigą sklido po Europą, pritraukdamos vis daugiau norinčių studijuoti

²³ *Histoire de l'Université de Fribourg Suisse*, 1991, t. 1, p. 148–154.

²⁴ *Ibid.*, p. 156.

²⁵ Štai kaip vieno šveicaro pasakojimą pateikia V. Bartuška savo atsiminimuose: „Idomių faktų pasakojimo Šveicarų Fordo komisijos narys. Apsupančios jo šalį kariaujančios valstybės priveisė joje begalybę šnipų. Genevoj ir Berne susikūrė milžiniškos R. Kryžiaus įstaigos, kurios pagal išgales rūpinosi krauju paplūdusių valstybių belaisvių ir invalidų šelpimu. Per jų rankas pereina kasdien dešimtys tūkstančių laiškų. Šveicarijos R. Kryžiaus pastangomis keičiami prancūzų ir vokiečių invalidai. Prigrūsti sužeistųjų traukiniai nuo Genevos ir Bazelio skriejo per Šveicarijos žemę, susitikdami Berne ir Fribourge“ (Vincas Bartuška, *Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais: kritiškas 1914–1919 metų įvykių ir asmenų įvertinimas*, Klaipėda, 1937, p. 41).

užsieniečių. Nemažai studentų Fribūras sulaukdavo iš katalikiškos Vidurio ir Rytų Europos, tuometinių Austrijos-Vengrijos ir Rusijos imperijų.

Rusijos imperijoje, kuriai tuo metu priklausė buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės, ekonominės modernizacijos procesai, luominės visuomenės virsmas į pilietinę, nacionalizmo ir valstybingumo idėjų raida labai skyrėsi nuo Vakarų Europos ir nemažai dešimtmečių atsiliko laike. Tačiau, spausdinto žodžio ir asmeninių kontaktų padedamas, naujas, smalsus, nors negausus, bet motyvuotas lietuvių inteligentijos sluoksniu XIX a. paskutiniais dešimtečiais savo idėjine branda mažai atsiliko nuo kitų mažųjų Europos tautų intelektualų²⁶. Tai lėmė, kad, net esant spaudos lotyniškais rašmenimis draudimui ir politinės bei pilietinės veiklos ribojimui, kūrėsi įvairioms pasaulėžiūroms atstovaujančių slaptų draugijų, vėliau virtusių politinėmis partijomis su sava ideologija. Taip pat lietuviškumo atgimimas neapsiribojo tik etnokultūriniu sąjūdžiu ir skleidėsi į visus imperinės visuomenės institutus – švietimą, Bažnyčią, savivaldą. Aukščiausias šių tautinių aspiracijų siekis buvo sava valstybė, kurios modelio variacijų – nuo autonomijos iki visiškos nepriklausomybės – galime aptikti nuo 1905 m.²⁷

Ši data mums svarbi ne tik kaip žyminti naujos epochos pradžią Rusijos imperijoje – tai ir viešojo politinio gyvenimo pradžia lietuviams, tapatinusiems savo veiklos kulminaciją su Didžiuoju Vilniaus Seimu. Taip pat tai lūžinis taškas daugelio tauti-

²⁶ M. Hroch, 2012, p. 6–12; D. Staliūnas, 2000.

²⁷ R. Miknys, E. Motieka, 1990; E. Aleksandravičius, 1991; R. Miknys, 1991; A. E. Senn, 1992; E. Motieka, 1996; R. Lopata, 1996 a; J. Dementavičius, 2015.

nio atgimimo veikėjų gyvenimuose. Po 1906-ųjų sugriežtėjus carinės valdžios represijoms, padidėjus suvaržymams kultūrinės ir politinės lietuvių veiklos atžvilgiu, tautinio atgimimo veikėjai turėjo rinktis – arba emigruoti (jeigu valdžios nebuvo išstremti), arba atsisakyti savo aktyvios veiklos. Emigracijos praktikų būta įvairių, tačiau mus labiausiai domina „jaunosios dvasininkų kartos“²⁸ pasirinkimas: dešimtmetis iki Pirmojo pasaulinio karo buvo ypač aktyvus studijų užsienio universitetuose laikas – ten buvo kaupiamos ne tik akademinės žinios, bet ir lietuviškumo sklaidos patirtys. Kaip matysime vėliau, tai karta, sekusi paskui senuosius „revoliucionierius“ ir nelegalios spaudos platintojus į besiformuojančius lietuvių inteligentijos veiklos centrus Vakarų ir Šiaurės Europoje²⁹.

Lietuvių katalikų dvasininkų profesinio mokymosi kelias XIX–XX a. sandūroje dažniausiai prasidėdavo Kauno kunigų seminarijoje ir tęsdavosi Peterburgo dvasinėje akademijoje. Ją baigę jaunieji kunigai, kuriems gabumai ir socialinės galimybės leisdavo, bandydavo siekti teologijos ar filosofijos mokslų daktaro laipsnių katalikiškuose Europos universitetuose: Romoje, Miunchene, Liuvene ir Fribūre.

Tarp pirmųjų 1889–1890 m. Fribūro universiteto studentų lietuvių kilmės ar iš Rusijos imperijos atvykusiųjų studijuoti nerandame, o studentų universitete tėra 29 (rudens semestre) ir 40 (pavasario), iš kurių tik vienas užsienietis (bulgaras)³⁰. Tačiau per beveik dešimtmetį (iki 1897–1898 m.) studentų skaičius padidėja net

11 kartų – iki 331 studento, iš kurių užsieniečių mokėsi 190³¹. 1911 m. studentų universitete buvo jau 605 ir maždaug tolygiai didėjusių skaičių tendencija keitėsi tik 1914 m.: paskelbus Pirmąjį pasaulinį karą, studijuojančių Fribūre sumažėjo iki 411³². Per šiuos kelerius metus užsieniečių skaičius visą laiką buvo beveik du kartus didesnis nei šveicarų: 1911 m. atvykėlių buvo 426, o 1914 m. – 239 studentai. Oficialioje universiteto statistikoje visi iš Rusijos imperijos kilę studentai (rusai, lenkai, lietuviai) nurodomi kartu: pirmi penki pasirodo 1894-aisiais, 1899–1904 m. jų yra 29, o 1909 m. – jau 100. Tačiau 1914 m. tokių studentų vėl sumažėja iki 37³³. Tokią mažėjimo tendenciją galima paaiškinti tiek Rusijos ir Vokietijos imperijų išitraukimu į Pirmąjį pasaulinį karą, kuris turėjo įtakos šių šalių piliečių veiklai, tiek tiesiog „kartų kaita“, apie kurią dar kalbėsime.

Iš pateiktų statistikos pavyzdžių galime matyti, kad skelbtos universiteto veiklos vizijos iš tiesų buvo bandomos įgyvendinti praktiškai: katalikų jaunuomenę vienyti buvo pradama nuo savojo regiono ir šalies norinčių besimokyti tokioje aplinkoje pritraukimo ir tęsimas visoje Europoje, o vėliau ir visame katalikiškame pasaulyje. Nuo pat įkūrimo Fribūro universitetas turėjo savo tikslinę auditoriją. Pasitelkus išplėtotą Katalikų Bažnyčios struktūrą, pavyko tą auditoriją sudominti studijomis universitete.

Oficialūs universiteto įsikūrimo ir veiklos dokumentai fiksuoja ne tik pavienių asmenų studijų Fribūre trukmę ar studijuojančių žmonių skaičių, bet juose galima

²⁸ V. Žaltauskaitė, 1996, 2000, 2001.

²⁹ *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 3, 1991; R. Lopata, 1992.

³⁰ *Histoire de l'Université de Fribourg Suisse*, 1991, t. 1, p. 93, lentelė Nr. 38.

³¹ *Ibid.*, p. 100.

³² *Ibid.*, p. 111.

³³ *Histoire de l'Université de Fribourg Suisse*, 1991, t. 1, p. 127, lentelė Nr. 7.

aptikti ir duomenų apie intelektualinės bei socialinės veiklos intensyvumą. Tai gerai reprezentuoja studentų organizacijų istorija. Tokių susivienijimų reikšmė ypač padidėjo per Pirmąjį pasaulinį karą, bet jų kūrimasis ir aktyvi veikla šiame universitete siekia XIX a. pabaigą. Pirmoji oficiali studentų organizacija Fribūre įregistruota pirmaisiais veiklos metais – tai 1889-aisiais susibūrusi *Romania*, kuri vienijo šveicarų studentus katalikus³⁴. Neilgai trukus ėmė kurtis vis daugiau korporacijų ir kitų organizacijų, kurių narius vienijo ne tik pomėgiai, studijuojami dalykai ar religiniai įsitikinimai, bet ir tapatinimasis su kuria nors tauta. Žinoma, tautiškumo stiprėjimas labiausiai susijęs su užsienio studentų gausėjimu ir nacionalistinės ideologijos plitimu, ypač pasireiškusiu tarp valstybės neturinčių tautų atstovų.

Pirmoji Vidurio ir Rytų Europos kraštų studentus vienijusi organizacija buvo įkurta 1899 m., pavadinimu *Philaretia*³⁵, kurios nariai buvo lenkai, lietuviai, rusėnai (*Polen, Litauer, Ruthenen*³⁶). 1902-aisiais matome jau savarankiškai veikiančią lenkų teologijos studentų organizaciją *Jegiellonia* (nuo 1919 m. ji pakeitė pavadinimą į *Polonia*) ir 1906 m. susikūrusią visus lenkų studentus jungiančią *Sarmatia*³⁷. Apie pirmosios lietuvių studentų organizacijos Fribūre oficialią įkūrimo datą (1913 m.) ir pavadinimą *Ruta*³⁸ historiografijoje yra

³⁴ *Histoire de l'Université de Fribourg Suisse*, 1991, t. 1, p. 159–160.

³⁵ *Philaretia* (Pologne), Sociétés d'étudiants, in: AUF, f. C, b. 87.10.

³⁶ *Sarmatia* (Pologne), Sociétés d'étudiants, in: AUF, f. C, b. 88.4; *Histoire de l'Université de Fribourg Suisse*, 1991, t. 1, p. 133.

³⁷ *Histoire de l'Université de Fribourg Suisse*, 1991, t. 1, p. 133.

³⁸ *Ruta* (Lithuanie), Sociétés d'étudiants, in: AUF, f. C, b. 88.4; Draugijos laiškas Fribūro universiteto

užsimenama³⁹, tačiau pasitaiko, kad ir 1899-ieji laikomi tokio susibūrimo data, galbūt apeliuojant į lietuvių dalyvavimą bendroje filaretų veikloje. Iš tiesų, organizacijos nariai tapatinosi su slaptai nuo 1899-ųjų veikusia „Rūtos“ draugija, tokią įkūrimo datą naudojo antspaude ir vėlesniuose dokumentuose⁴⁰. Tautiniu pagrindu besiformuojančių judėjimų slapta veikla gali būti aiškinama fakultetų vadovybės nenoru, kad studentai įsitrauktų į tiesiogiai su studijomis ir specialybe nesusijusią veiklą. Tai ypač aktualu buvo auklėjant teologijos studentus⁴¹. Bet 1913-ieji metai išties svarbūs mūsų analizuojamai temai ne tik dėl faktinio lietuvių draugijos pripažinimo, bet ir dėl tada prasidėjusios pagrindinių herojų veiklos. Tuo laiku sustiprėjęs lietuviškumo apmąstymas bei propagavimas vėliau prisidėjo prie kitų lietuviškų įstaigų plėtotės ir nepriklausomos valstybės kūrimo.

Nors dvikalbis Fribūro kantonas karo metais bandė parodyti savo šaliai ir visai Europai, kad galima sugyventi su opo-

rektoriumi su statuto projektu, 1911 12 08, in: AUF, f. C, b. 87.19, l. n.; *Histoire de l'Université de Fribourg Suisse*, 1991, t. 1, p. 434, išnaša 67.

³⁹ Pavyzdžiui, V. Pukienė savo straipsniuose ir K. Olšausko biografijoje analizuoja „Lituania“ šalpos organizaciją, naujai susikūrusią Pirmojo pasaulinio karo metais, tačiau nemini jos „išaugimo“ iš studentiškos „Rūtos“/„Lituanios“ (V. Pukienė, 2004 b, p. 100–102; 2013, p. 97–103); R. Lopata, 1992; U. Altermatt, 2009, p. 248–249.

⁴⁰ Draugijos laiškas Fribūro universiteto rektoriumi, 1915 11 10, in: *Ruta* (Lithuanie), Sociétés d'étudiants, AUF, f. C, b. 88, l. n.

⁴¹ Archyve yra išlikęs Dominikonų vienuolių konvento *Albertinum* magistro laiškas (1910 03 01) Teologijos fakulteto dekanui, draudžiantis lenkų studentams įkurti „grynai pasaulietišką ir vienuolynui netinkančią“ draugiją *Philomatia Zajednoczeniowa* (*Philomatia Zajednoczeniowa*, Sociétés d'étudiants, in: AUF, f. C, b. 87. 11, l. n.). Tačiau, nepaisant protesto, tais pačiais metais ši draugija buvo įregistruota (*Histoire de l'Université de Fribourg Suisse*, 1991, t. 3, p. 1136).

mentais netgi tokiomis sąlygomis, nacionalizmo pliūpsniai ir protestai visgi buvo neatskiriama to meto kasdienybės dalis. Bendras studentų skaičius per karą sumažėjo tik 5 proc., tačiau radikaliam pasikeitimui tautinė sudėtis: nuo 1915 m. šveicariai sudarė daugumą, nors vis dar mokėsi 84 studentai iš Antantės šalių, 30 vokiečių ir austrų, 30 lenkų ir baltų⁴². Prisidedant visuotinei Šveicarijos visuomenės militarizacijai, tautinės studentų organizacijos ėmė vis daugiau dėmesio skirti tautinės tapatybės gynimui ir polemikai su „tautos priešais“ – lietuviai čia nebuvo išimtis. Universiteto vadovybė bandė laviruoti tarp daugybės politinių ir privačių interesų, neužmiršdama tiesioginės švietimo misijos, – pavyzdžiui, stengėsi užtikrinti, kad visos valstybės pripažintų per karą į Šveicariją patekusiųjų ir čia mokslą baigusiųjų diplomus⁴³. Dar svarbiau tai, kad konfliktų – tarptautinių, nacionalinių, regioninių ar vidinių – gausa universiteto erdvėje suformavo tam tikrą aplinką, kai daugybės susidūrimų šešėlyje galima buvo laisvai veikti savo šalies labui – daugumai studentų organizacijų tai tapo svarbiausiu praktiniu uždaviniu.

Norėdami pamatyti, kaip realiai mezgėsi bendravimo ryšiai ir kaip kultūrinė diplomatija grindė kelią politinei veiklai, turime sujungti kelis iki šiol aptartus segmentus: naujomis katalikiškojo švietimo ir socialinės rūpybos idėjomis gyvenantį universitetą Alpių šalyje, naujai besiformuojančios Rusijos imperijos pakraščio tautos ir jos dvasininkų aspiracijas, Pirmojo pasaulinio karo padiktuotus esminius Europos pokyčius ir viso to nulemtus

⁴² *Histoire de l'Université de Fribourg Suisse*, 1991, t. 1, p. 100, 111, 127.

⁴³ *Ibid.*, p. 161–165.

žmonių idėjinio organizavimosi principus. Šiuos klausimus darniai sulydyti į istorinį pasakojimą, pripildytą rekonstrukcijai būtinos turinio medžiagos, tegali konkrečių žmonių gyvenimo istorijos, jų unikalios patirtys tuo laiku ir toje vietoje. Taip vis dar neparašytą lietuvių išeivijos organizacijų Pirmojo pasaulinio karo metais istoriją siūlome tęsti pereinant į mikrolygmenį: žvilgsnis „iš apačios“ į tai, kas ir kodėl buvo svarbu Lietuvos vardo garsintojams ir kaip jiems sekėsi įgyvendinti savo sumanymus, gali padėti suprasti, kokią ir kodėl būtent tokią Lietuvą jie siekė sukurti ir sukūrė.

Du lietuvių kunigai: žurnalistas ir ministras, dailininkas ir kolekcininkas

Asmenų, veikusių Šveicarijoje prieš Pirmąjį pasaulinį karą, analizę norėusi pradėti nuo Juozo Purickio – žurnalisto, visuomenininko, publicisto ir valstybės kūrimo entuziasto. Jo gyvenimo istorija – įdomi ir permaininga, o valstybininko karjera – trumpa ir įspūdinga. Mus labiausiai domina laikas iki 1918 m. – didelio intensyvumo, svarbių sprendimų ir aktyvus būsimos Lietuvos projekto kūrimo laikas.

Štai kaip Juozas Purickis aprašomas „Lietuvos albume“, išleistame 1921 m.: „Gimė 1883 m. Jėzno parapijoje, Trakų ap. Pradžios mokyklą išėjo Jėzne, paskui kunigų seminariją Kaune ir Petrogrado dv. Akademiją, kurią baigęs išvažiavo dar Šveicariją, kur baigė universitetą gavęs filosofijos daktaro laipsnį. Mokinosi, ypač užsienyje, daugiausia istorijos filosofijos, socialių mokslų ir teisių. Baigęs mokslus 1915 metais iki 1918 m. dirbo įvairiose lietuvių labdarybės ir politinėse organizacijose Šveicarijoje. 1918 metų pradžioje

persikėlė Berlynan, kur atstovavo Lietuvos Tarybą prie Vokiečių valdžios ir tais pačiais metais buvo kooptuotas Liet. Tarybos nariu. Susidarius pirmajam Lietuvos kabinetui 1918 m. pabaigoj buvo paskirtas prie Lietuvos atstovybės Berlyne. ⁴⁴ Tokio tipo apibūdinimas mums atskleidžia, kiek ir kokių faktų žinota apie valstybės herojus ir jų praeitį to meto visuomenėje, tačiau minimas datas reikėtų patikslinti. Taip pat derėtų smulkiau panagrinėti, ką reiškia „darbas įvairiose organizacijose Šveicarijoje“, todėl daugiausia dėmesio sutelksime į 1913–1918 m. tarpinį, o kiek vėliau žvilgtelėsime ir į tolesnę šio veikėjo karjerą.

Taigi, Juozas Purickis Fribūro universitete atsiduria 1912–1913 m. žiemos semestro metu ir, turėdamas teologijos magistro laipsnį, tęsia savo studijas Teologijos fakultete⁴⁵. Aptariamo laiko šaltiniuose aptinkame tris šio veikėjo įsivardijimus – *Purycki-Purickis-Kory(i)but* – taip jį vadiną tiek draugai, tiek jis pats⁴⁶. Tuo laiku universiteto Teologijos fakultete dėstomi tokie dalykai kaip krikščioniškoji archeo-

logija, Biblijos istorija ir dogmatika, patrologija, homiletika, filosofija, moralinė teologija ir Bažnyčios istorija, vyksta Senojo ir Naujojo testamentų analizės seminarai⁴⁷. Tačiau nuo 1914–1915 m. rudens semestro J. Purickis nurodomas jau filosofijos studentu ir studijas iki 1917 m. tęsia Humanitariniame fakultete⁴⁸. Čia dėstoma filosofija, pedagogika, sanskrito, klasikinės, vokiečių, prancūzų, italų, slavų kalbos ir literatūra, meno istorija, bažnytinės ir pasaulietinės muzikos teorija bei istorija, pagalbiniai istorijos mokslai, civilizacijų istorija⁴⁹. Kitame universiteto statistikos leidinyje matome, kad 1919 m. Juozas Purickis apgynė humanitarinių mokslų disertaciją „Protestantizmo Lietuvoje žlugimo priežastys“⁵⁰.

Kaip minėta, universitetas buvo ne tik mokslinio darbo, bet ir kitos akademinės veiklos – klubų, diskusijų, konferencijų – vieta. Ką dar Juozas Purickis veikė be studijoms skirto laiko? Norint tai papasakoti, pirma reikėtų paminėti vieną žmogų ir jo įkurtą organizaciją, kurios veikla sutapo su Juozo studijų laiku, jį įtraukė į diplomatinį ir žurnalistinį darbą, o vėliau tiesiogiai į politiką – iš pradžių emigracijoje, paskui ir nepriklausomoje Lietuvoje.

1911 m. Paryžiuje įsikuria Lietuvos informacijos biuras, skirtas garsinti Lietuvos vardą Vakarų Europoje ir formuoti lietuvių, kaip savarankiškos tautos, pajėgios kurti nepriklausomą valstybę, įvaizdį⁵¹.

⁴⁴ *Lietuvos albumas*, sud. Liudas Gira, Kaunas: s. n., 1921[?], p. 379.

⁴⁵ *Autorités, Professeurs et Étudiants, Université de Fribourg*, in: Archives de la Bibliothèque cantonale et universitaire (toliau – ABCU), f. J 9919, 1913, p. 34.

⁴⁶ Norėdami slėpti savo tapatybę viešai pasirodantiuose tekstuose, dauguma to meto visuomenininkų prisidengdavo slapyvardžiais, dažnai juos keisdavo. Nors J. Purickis, pasirašydamas savo publicistiką, vartojo keletą slapyvardžių (Koributas, Vygandas), oficialiuose universiteto dokumentuose nuo pat pradžių (1912 m.) jis įrašytas tikrąja pavarde – Joseph Purycki (*Université de Fribourg*, 1913, p. 34). Taip pat atvykimo į Šveicariją ir studijų pradžia, atrodo, yra daug paprastesnė ir metais ankstesnė, nei pateikia J. Purickio biografijos autorė (A. Gaigalaitė, J. Žeimantienė, 2004, p. 18). Tiesa, kilmės vieta universiteto studentų sąrašė nurodyta Vilnius (Vilna), kuris vadinamas „Rusų Lenkijos“ miestu, o nuo 1916 m. – Lietuvos. J. Purickis studijas oficialiai baigė 1917–1918 m. žiemos semestrą (*Ibid.*, 1918, p. 34). Daugiau apie pavardės ir gimimo vietos variacijas žr. A. Gaigalaitė, J. Žeimantienė, 2004, p. 12.

⁴⁷ *Universität Freiburg, Schweiz. Bericht über das Studienjahr 1912–1913*, in: ABCU, f. J 9919, p. 10–12.

⁴⁸ *Autorités. Professeurs et Étudiants, Université de Fribourg*, in: ABCU, f. J 9919, 1915, p. 33.

⁴⁹ *Ibid.*, 1913, p. 13–15.

⁵⁰ *Universität Freiburg, Schweiz. Bericht über das Studienjahr 1918–1919*, in: ABCU, f. J 9919, p. 29.

⁵¹ R. Lopata, 1996 a, p. 31–33; J. Gabrys, 2007, p. 23–24.

Jo steigėjas, vadovas ir idėjos autorius – dr. Juozas Gabrys, lietuvių išeivijos veikėjas, nuo 1907 m. studijuojantis Prancūzijos sostinėje ir projektuojantis planus, kaip lietuvių tautinį atgimimą paversti valstybės atgimimu. Šio politiko ir diplomato veikla istoriografijoje iki šiol vertinama priešaringai, pasirodo vis naujų darbų apie Pirmojo pasaulinio karo metu Gabrio vykdytą oficialią ir slaptą veiklą⁵². Tačiau mums svarbūs yra šio diplomatijos veikėjo idėjinio palikimo, kultūrinio lietuvių europėjimo ir „ėjimo“ į tarptautinę politiką bei jo „diplomatikos mokyklos“ įtakos tolesnei Lietuvos veiklai klausimai. Taip pat įdomūs ir naudingi yra šio žmogaus memuarai / autobiografijos, kuriuose randame daug informacijos apie kitus lietuvių išeivijos Šveicarijoje veikėjus⁵³.

⁵² E. Demm, 2002, p. 139–259. Lietuviškoje istoriografijoje iki šiol išsamiausia yra A. Eidinto biografija, pildanti vaizdiniais ne tik realiai buvusius siužetus, bet ir autoriaus įsivaizduotus (A. Eidintas, 1992).

⁵³ Yra išlikę du Juozo Gabrio-Paršaičio atsiminimų / autobiografijų variantai: prancūziškasis – *Vers l'indépendance lituanienne: faits, impressions, souvenirs 1907–1920* (Lausanne, 1920) ir lietuviškasis – *Tautos sargyboj* (Vilnius, 2007). Nors ir pirmoji knyga rašyta praėjus šiek tiek laiko nuo aptariamų įvykių, antroji iš tiesų sudaryta iš 1938–1940 m. rašytų atsiminimų ir yra pirmosios papildymas. Ši, vėlesnė, atsiminimų „redakcija“ turėjo būti pateikta su knygoje minimais autentiškais dokumentais, tačiau per 60 metų iki išleidimo priedai dingę, o ir pats šaltinio leidimas kelia šiek tiek abejonių: netikslūs leidėjo komentarai, publikacija iš rankraščio kopijos, nors pasiekiamas originalas, vertimo ir transkripcijos klaidos (tiesa, reikia paminėti, kad yra ir naujesnis vokiškas šių atsiminimų leidimas – *Auf Wache für die Nation. Erinnerungen. Der Weltkriegsagent Juozas Gabrys berichtet (1911–1918)*, ed. E. Demm und Ch. Nikolajew, Frankfurt am Main, 2013). Nepaisant ne itin sklandžios pateikimo formos lietuviškajame leidime, šmaikštus pasakotojo balsas, laviruojantis nuo patetiškos savigvyros iki šurkštaus sarkazmo, mus pasiekia. Atsiminimų autorius neslepia paniekos arba negaili sau pagyrų, kartais net maniakiškai iškelia savo vaidmenį „tautos sargyboj“, be atvangos plūsta oponentus. Tačiau datų ir įvykių sekos prasme Gabrio atsiminimai vieni nuosekliausių iš nagrinėtų ir taip taktiškai apgalvoti, kad

Brošiūras, atsišaukimus ir straipsnius periodikoje spausdinęs Lietuvos informacijos biuras dėl tarptautinės politikos niuansų (lietuvių išeivių veikėjai – Rusijos piliečiai, pasisakantys už imperijos skaldymą, o Prancūzija – Rusijos sąjungininkė tiek kare, tiek politikoje) ir įsibėgėjusio Pirmojo pasaulinio karo (Vokietija okupuoja Lietuvos teritoriją) 1915 m. vasarą persikėlė į neutralią šalį Šveicariją, tiksliau – į Lozaną, vieną iš prancūziškosios Šveicarijos didmiesčių⁵⁴. Netoliese esantis (43 km atstumu) Fribūro miestas ir garsusis jo universitetas, propagandos biuro vado manymu, buvo tautiškai nusiteikusių bendradarbių paieškos vieta – į šią „darbo agentūrą“ ir buvo įtraukti trys tuo metu studijavę ir lietuvių studentų draugijai priklausę jauni kunigai – Juozas Purickis, Vladas Daumantas ir Antanas Steponaitis. Tiesa, pats J. Gabrys tokią situaciją vadinna pasirinkimo neturėjimu⁵⁵, bet aišku, kad universitete buvo tam tikras lietuviškos veiklos pakilimas, susijęs tiek su prieš porą metų įkurta studentų organizacija (kuri šios grupelės kaip tik pervadinama į „Lithuania“⁵⁶), tiek su karo atneštais pokyčiais aplinkinėms valstybėms, tad Gabrys turėjo žinoti, kokių žmonių ir kodėl ieško. Šis pirmųjų dvejų metų lietuvių darbas (1915–1917 m.) Šveicarijoje grindė kelią tikrajai diplomatijai ir tarpvalstybinėms deryboms, prasidėjusioms Pirmajam pasauliniam karui einant į pabaigą.

subjektyvių impresijų gausa kritiškam tyrėjui netrukdo apčiuopti santykių ir sąsajų, o kaip tik padeda rekonstruoti asmenybes ir jų charakterius.

⁵⁴ A. Eidintas, 1996, p. 408–409.

⁵⁵ J. Gabrys, 2007, p. 116–120.

⁵⁶ Antanas Steponaitis, *Atsiminimai: 1914–1919 lietuvių veikla Šveicarijoj Did. Karo metu*, Kaunas, 1940, p. 30.

Bendra Juozo Gabrio ir Juozo Purickio veikla prasideda 1915 m., tačiau pagreitį įgauna 1916-ųjų pradžioje, kai Purickis imasi redaguoti Lietuvių informacijos biuro mėnesinį leidinį „Litauen“. Tai žurnalas, leistas iki 1919-ųjų vokiečių kalba Fribūre, skirtas informuoti Vokietijos bei Austrijos-Vengrijos diplomatus ir politikos veikėjus tiek apie Šveicarijos lietuvių organizacijų veiklą, tiek apie visos tautos siekius ir problemas. Tačiau daugiausia, kaip ir kiti biuro leidiniai, dirbo kontrpropagandos srityje – straipsniais atsakydavo į Vokietijos ar Rusijos valdžios pareigūnų pareiškimus, lenkų ir vokiečių spaudos kritiką lietuvių veikėjų atžvilgiu, nors stengėsi nenuolėti ir nuo realių Lietuvos problemų, kurių karo metu okupuotoje šalyje nestigo⁵⁷. Turėdamas nemažai žurnalistui būtinų gabumų ir gerai mokėdamas vokiečių kalbą, Purickis taip pat buvo Gabrio įtrauktas į tiesioginių memorandumų bei ultimatumų rašymą įvairių šalių diplomatams Šveicarijoje, dalyvavimą oficialiose delegacijose, konferencijose, slaptuose pasitarimuose ir kitose veiklose, kurių netrūko, nes tuo laiku Šveicarija buvo daugelio Pirmajame pasauliniame kare kariaujančių valstybių žvalgybos agentūrų ir įvairiausių atstovybių veiklos laukas. Gabrys savo atsiminimuose Purickį apibūdina kaip žmogų, kurį laikė pakankamai patikimu ir gabiu dalyvauti tarptautinio lygio renginiuose, kuriant Lietuvos įvaizdį ir ieškant sąlygų realiai Lietuvai kurtis⁵⁸. 1917 m. pradžioje

⁵⁷ A. Eidintas, 1992, p. 53–86.

⁵⁸ Štai kaip Gabrys vėlesniuose atsiminimuose apibūdina Purickį: „Iš trijų Fribourg'o lietuvių kunigų – studentų, gambiausiu, be abejo, buvo kun. J. Purickis, man teko skaityti keletą jo istorinių straipsnių „Draugijoj“, kur aš bendradarbiau nuo 1910 m. Jis, kaip teko man patirti vėliau, buvo kilęs iš Jiezno. Vln. Gub. Tūli sakė, kad jis buvo žydų padermės, jo die-

Lozanoje ir Fribūre veikė jau trys organizacijos, kuriose J. Purickis ėjo sekretoriaus pareigas, tai Lietuvių informacijos biuras ir Šveicarijos lietuvių Tautos taryba (pirmininkas – J. Gabrys, vicepirmininkas – V. Bartuška, sekretorius – J. Purickis, išdininkas – V. Daumantas) bei labdarybės komitetas „Lituania“, kuriam vadovavo A. Steponaitis⁵⁹. Tai buvo darbai, kurie Juozą Purickį įtraukė į Europos politinių įvykių centrą ir sėkmingas jų vykdymas ugdė gebėjimus užsiimti tiek diplomato, tiek vėliau žurnalisto veikla. Lietuvos agitacinėje kovoje už nepriklausomybės reikalavimų viešinimą ir istorinių žinių apie šią šalį skelbimą Purickio, kaip profesionalaus istoriko, indėlis ryškiai matomas visuose J. Gabrio vadovaujamuose projektuose.

Kitas mus dominantis asmuo – tai Vladislovas Dzimidavičius, Pirmojo pasaulinio karo metais tapęs Vladu Daumantu. Žinių apie šį asmenį rasti daug sunkiau negu apie Juozą Purickį – daugumą Vlado Daumanto biografijos faktų aptinkame kitų žmonių atsiminimuose, šeimos surinktuose liudijimuose ir pavieniuose išlikuosiuose dokumentuose⁶⁰. Tačiau šio

dukas buvęs žydas ir vadinosi Puritz (šios pastarosios žinios aš negaliu griežtai teigti, nors kun. J. Purickis fiziškai ir moraliai turėjo gana daug žydiškų ypatybių. Tačiau aš, neturėdamas rasistinių prietarų, neskaitau neigiamu priemaišą žydų kraujo). Kun. Purickį aš pakviečiau būti Liet. Inform. Biuro sekretorium su alga pradžiai 150 fr. mėnesiui“ (J. Gabrys, 2007, p. 117).

⁵⁹ Vygandas [Juozas Purickis], „Atsiminimai iš darbų dėl Lietuvos nepriklausomybės“, in: *Trimitas*, 1933 02 16, Nr. 7, p. 24–25; V. Bartuška, 1937, p. 101–102; R. Lopata, 1996 a, p. 110–116; R. Lopata 1996 b, p. 323–350; A. Eidintas, 1992, p. 79–94; A. Eidintas 1996, p. 407–415; A. E. Senn, 1996.

⁶⁰ Vaitkevičių šeimos archyvas; Interviu su Vlado Daumanto anūke, [prieiga internetui], in: <http://literaturairmenas.lt/pokalbiai/2517-menininke-gaiva-papras-toji-jauciuosi-atejusi-is-prieskario>, [2016 02 21]; Daumantas-Dzimidavičius, Vladas, Asmens byla, Kauno apygardos teismas, in: Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCV), f. 478, ap. 1, b. 65.

žmogaus veiklos Šveicarijoje rekonstrukcija būtina, nes ten prasidėjo ryškios asmenybės intelektualinis kelias, glaudžiai susijęs su lietuvių diplomatija išeivijoje ir valstybės simbolių kūrimu būsimos Lietuvos reprezentacijai.

Enciklopedinės žinios apie Vladą Daumantą nėra gausios: gimė 1885-ųjų vasario 24 d. Kražiuose, mokėsi ten pat ir Liepojoje, baigė Kauno kunigų seminariją, 1912 m. išvyko toliau mokytis į Šveicariją⁶¹. Būtent tais metais ir prasidėjo šio jauno žmogaus studijos užsienyje – Vlodo Daumanto pavardę randame Fribūro universiteto Humanitarinio fakulteto studentų sąrašė⁶². Greta studijų 1913 m. jis įsitraukė į lietuvių studentų draugijos „Rūta“ veiklą, o tiksliau, buvo vienas jos kūrėjų – greta

⁶¹ V. Vaitkevičius, 2003; A. Eidintas, 1992, p. 295; J. Mulevičiūtė, 2001, p. 41 *Lietuvos albume* randame V. Daumanto nuotrauką su prieraišu „Pirmas Lietuvos atstovas Šveicaruose“, tiesa, jis įvardytas kaip J. Daumantas-Dzimidavičius (p. 140). Kadangi teko susidurti su įdomiu šio albumo egzemplioriumi, kuriame mėlynu tuštinuku ranka pridėtos pastabos apie kai kuriuos XX a. pradžios Lietuvos veikėjus (tikriausiai savininko, daugumą iš jų pažinėjusio), norėjusi pasakyti, kad prie V. Daumanto prirašyta „ex-kunigas“.

⁶² Tiesa, čia jis įrašytas kaip LADISLAS DZIMIDOWICZ, tačiau gimimo vieta nurodoma teisingai – Kroze (Kražiai), kurie priskiriami *Russland Polen* (Rusijos Lenkijai), o nuo 1915 m. vasaros – *Russland Litauen* (Rusijos Lietuvai). Vladas Daumantas studijas baigia 1917–1918 m. žiemos semestrą (*Université de Fribourg*, 1912, p. 29). Kodėl 1915 m. viduryje „Rusijos Lenkija“ tampa „Rusijos Lietuva“? Tiesa, kad tuo metu Lietuvos teritorija okupuojama Vokietijos ir regionų priklausomumas svyruoja veikiamas karo eigos sėkmių ir nesėkmių, tačiau čia gali būti svarbus ir tapatybės dėmuo – tiek sudariusiojo studentų sąrašus, tiek įsirašiusiojo į juos studento. Nuosekli, smulkmeniška statistika knygoje, universiteto spausdintose nuo pat įsikūrimo, atrodo patikima ir be spragų, todėl nepasikliauti šia statistine duomenų baze kol kas neturime argumentų. Iki 1918 m. Lenkijos ir Lietuvos teritorijos apibendrinančioje statistikoje priskiriamos Rusijai, nors prie pavardžių pažymima tikslesnė „regioninė“ priklausomybė, o Prūsija įskaičiuojama kaip viena iš Vokietijos imperijos žemių.

Juozo Purickio ir Antano Steponaičio⁶³. Šių trijų žmonių iniciatyva draugija atnaujinama ir, kaip minėta, 1915 m. jos pavadinimas pakeičiamas į „Lituania“⁶⁴.

Teologiją ir filosofiją studijuojančių lietuvių buvo ne tik mokyti, bet ir gyventa kartu greta universiteto esančio dominikonų vienuolyno pastatuose – *Albertinum*⁶⁵. Visą studijų laiką čia gyveno V. Daumantas, J. Purickis čia persikelia 1914–1915 m. žiemą, perėjęs iš Teologijos į Humanitarinį fakultetą, o A. Steponaitis prie kolegų prisideda 1915–1916 m. žie-

⁶³ Antanas Steponaitis (Anton Stefanowicz) (1883–1964) – tai trečiasis veiklusis žmogus iš Fribūro studentų, įsitraukęs į propagandinę ir politinę Lietuvos kūrimo veiklą. Jo studijos Humanitariniame fakultete vyko 1913–1918 m., o veikla taip pat buvo susijusi su lietuvių konferencijomis ir Informacinio biuro darbu (*Université de Fribourg*, 1913, p. 37; A. Steponaitis, 1940).

⁶⁴ Nors šis reorganizacijos klausimas aptariamas oficialioje J. Purickio biografijoje, autorės tik dar labiau supainioja draugijų veiklą. Tikėtina, kad čia „kaltas“ dviejų lygia greta veikusių organizacijų neskyrimas – studentiškosios „Rūtos“, 1915 m. pervadintos į „Lituania“, ir „Lituania“ organizacijos nukentėjusiems nuo karo šelpti (įkuriamą 1916 m. pradžioje, nepavykus įkurti panašų komitetą, kurio veikėjai buvo nusiteikę prolenkiškai), nes pastarosios nutarimus autorės priskiria pirmajai. 1915–1916 m. abiejuose susibūrimuose veikė tie patys žmonės, tačiau pamažu studentiški reikalai buvo perduoti jaunesniems – Izidoriui Tamošaičiui ir Stasiui Šalkauskiui (studijas pradėjusiems 1916 m.), vėliau (nuo 1918 m.) prisidėjo ir Vincas Mykolaitis. Tuo metu Purickis, Daumantas ir Steponaitis visą dėmesį skyrė tarptautinei diplomatijai, kuri dažniausiai buvo pridengiama karo belaisvių šelpimu (nors ir jis buvo sėkmingas). Apie „kartų kaitas“ žr.: M. Andziulytės-Ruginienės atsiminimai, in: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Rankraščių skyrius, f. 59–873; F. Sliesoriūnas, 1998; M. Macijauskienė, „Medis tiesia rankas į šviesą“, in: Vaitkevičių šeimos archyvas [leidinys ir leidimo metai nežinomi [po 1990 m.?]]; A. Steponaitis, 1940, p. 151–176.

⁶⁵ Dominikonų vienuoliai Fribūre įsikūrė 1890 m., pakviesti universiteto įkūrėjų, o XX a. pradžioje čia buvo priimami kunigai, studijuojantys įvairiuose fakultetuose. Prieiga internetu, in: <http://www.dominikaner.ch/index.php/fr/en-suisse/fribourg-albertinum>, [2016 03 07].

mos semestro metu⁶⁶. Matome, kad šios trijulės veikla neapsiribojo paskaitomis ir pasiruošimu joms, o leidybinis ir kūrybinis darbas greitai išsiveržė už universiteto ribų, daugiausia dėl minėto Juozo Gabrio „užduočių“, iniciatyvos ir, žinoma, pasitikėjimo jaunaisiais kunigais. Kad geriau suprastume, kaip lygia greta galėjo vykti tokios skirtingos veiklos kaip studentišku referatų ruošimas, karo belaisvių šelpimas ir memorandumų aukštiems diplomatijos pareigūnams rašymas, turime tiksliai nurodyti organizacijas, kurioms priklausė mini mi asmenys: Centrinis informacijos biuras (Lozana), Aukščiausiosios lietuvių tautos tarybos delegacija, „Lituania“ komitetas nukentėjusiems nuo karo šelpti (Fribūras), „Lituania“ lietuvių studentų asociacija (Fribūras)⁶⁷. Nors visos jos veikė beveik

⁶⁶ *Autorités, Professeurs et Étudiants, Université de Fribourg*, in: ABCU, f. J 9919, 1915, p. 33; 1916, p. 36. Tiesa, vertėtų paminėti, kad už patogų šveicarišką gyvenimą trys draugai liko skolingi vienuoliams ir dėl to teisintis turėjo jau būdami valstybės tarnautojais (Fribūro universiteto rektorius [Albert Gockel – M. Š.] raštas Žemaičių vyskupui Pranciškui Karevičiui į Kauną dėl trijų klierikų įsiskolinimo, 1922 m. vasario 20 d., žr. A. Gaigalaitė, J. Žeimantienė, 2004, p. 21).

⁶⁷ Daumantas-Dzimidavičius, Vladas, *Asmens byla, Kauno apygardos teismas*, in: LCVA, f. 478, ap. 1, b. 65, l. 1–2; Ištrauka iš dr. Antano Viskanto notos Antantės šalių ambasadoriams Berne, in: V. Bartuška, 1937, p. 377. Pasikliaudami „oponentų“ (tokiu mūsų nagrinėjamų veikėjų laikytas dr. Antanas Viskanta) liudijimais, rizikuojame būti suklaidinti šališko ir dažniausiai perdėtai iškreipto pasakojimo. Tačiau tie patys pavojai atsiminimuose ir netgi kolektyvinės veiklos protokoluose tyko, kai informaciją pateikia nagrinėjamo asmens šalininkas, draugas, bendražygis. Biografinis faktų atveju netgi manytume, kad pasikliauti oponentais šiek tiek saugiau – jie imasi „demaskuotojų“ vaidmens, bandydami įrodyti skirtingas to paties žmogaus veiklas, vardus, priklausymą priešiškosoms organizacijoms kaip nepatikimumo ir nepastovumo įrodymus. Ši pastaba reikalinga tam, kad, vertindami neišlikusių dokumentų kopijas atsiminimuose ar autobiografinuose, visada atkreiptume dėmesį, jog šališkumo faktorius ypač stiprus, nesvarbu, ar asmuo vertinamas *pro*, ar *contra*.

lygia greta, šių draugijų nariams buvo svarbu atskirti veiklos sritis ir kiekvieno pareigas jose, tikriausiai ne tiek dėl praktinės naudos ar pagalbos sklandesniam darbui, kiek dėl reprezentatyvumo klausimų, o vėliau – ryšio su iš Lietuvos ir kitų emigracijos centrų atvykusiais delegatais.

1916 m. vyko dvi lietuvių konferencijos Lozanoje (birželį–liepą), kuriose dalyvavo delegatai iš Lietuvos, Šveicarijos, Peterburgo ir Jungtinių Amerikos Valstijų. Po šių renginių propagandos darbas turėjo išsiplėsti ir dar labiau sustiprėti, nes buvo laukiama greitos karo pabaigos ir visuotinio Europos žemėlapiu perbraižymo – tai buvo vienintelis šansas atsirasti naujoms tautinėms valstybėms. Būtent pokario tautos konferencijos buvo artimiausias lietuvių veikėjų tikslas, kuriam pasiekti tarptautinėje bendruomenėje turėjo būti suformuotas Lietuvos vaizdinys – kur, kokia ir kodėl ši šalis norėtų būti. Pirmasis viešas tarptautinis visiškos nepriklausomybės siekio paminėjimas – tai 1916 m. birželio 29 d. Pavergtųjų tautų kongrese perskaityta lietuvių tautos peticija⁶⁸. Prieš šį viešą pasirodymą ir po jo vykusiuose lietuvių tarpusavio pasitarimuose buvo perkurtos organizacijos ir persiskirstyti naujai atsiradę darbai – tuo metu reikėjo skelbti Lietuvos siekį tapti nepriklausoma ne tik žodine, bet ir vaizdine forma, įtvirtinti būsimos valstybės ženklus ir teritorijas. Čia svarbiausias vaidmuo tenka Vladui Daumantui – herbo su vyčiu, istorinių ir etnografinių žemėlapių⁶⁹, pašto ženklų kūrėjui⁷⁰, kurio išlikę piešiniai ir eskizai neleidžia abejoti

⁶⁸ V. Bartuška, 1937, p. 68.

⁶⁹ Prieiga internetu, in: http://www.maps4u.lt/lt/includes/siuntiniai/Z/Carde_de_Lituanie.jpg, [2016 03 02].

⁷⁰ H. Kebeikis, 2003.

jį buvus gabų ne tik meno istorijos studijoms, bet ir kūrybai.

Naujų žemėlapių kūrimo ir įsisąmoninimo analizė yra būtina tiriant tautinės erdvėkūros ir valstybės reprezentacijos istoriją. Tarpdisciplininės prieigos reikalaujanti socialinė ir istorinė geografija tiriant išėivijos idėjas gali būti pritaikoma net dviem kryptimis – kaip bandymas pažvelgti į ten suprojektuotus Lietuvos vaizdinius, kurių pateikimas ir transformacija gali priklaustyti nuo vietos, kurioje šis darbas atliekamas (pvz., XX a. lietuvių išėivijų JAV ir Šveicarijoje kurtų žemėlapių palyginimas), ir kaip tyrimas, analizuojantis emigracijoje sukurtas teritorines ir idėjines schemas, ten paliekamus lietuviškumo ženklus. Tačiau kol kas grįžkime prie Vlado Daumanto žemėlapių kūrimo aplinkybių.

Nors dažnai šis nuopelnas priskiriamas Lietuvių informacijos biurui, kurio išėivininkas buvo Daumantas⁷¹, arba biuro vadovui Juozui Gabriui, Daumanto ir jo žemėlapių kūrimo istorijos atsiminimuose minimos kaip ilgas, nuoseklus, daugiau nei metus trukęs darbas⁷². Vyčio istorija ne

mažiau įspūdinga – sugalvojęs perkelti raitelį su žirgu iš senos LDK monetos į valstybės herbą, tokiu ženklu autorius papuošė ir Lietuvių tautos tarybos delegacijos antspaudą⁷³. Tiesa, valstybės vėliavos idėja jau ne Daumanto nuopelnas – 1914 m., viešėdamas Amerikos lietuvių kolonijoje, būsimos trispalvės projektą viešumon iškelė Juozas Gabrys⁷⁴. Tačiau antspaudą su Vyčiu V. Daumantas vartojo ir vėliau, dirbdamas vertėju Kaune jau nepriklausomos Lietuvos metais, – įrėmintą savo vardu, pavarde, pareigomis ir gyvenamąja vieta⁷⁵. Šios senųjų valstybės simbolių transformacijos ir lietuvių diplomatų istorinės sąmonės raiška dar laukia savo eilės būti iširtos – neabejojame, kad tai įdomus ir reikšmingas siužetas valstybės idėjos istorijoje.

Dar vieno pobūdžio veikla, kurioje dalyvavo Juozas Purickis ir Vladas Daumantas, – tai lietuvių konferencijos nuo 1915-ųjų pabaigos iki 1918-ųjų rudens. Daugumoje jų J. Purickis ėjo pirmininko pavaduotojo pareigas, protokolavo, ren-

⁷¹ Nors V. Daumantui tvarkyti draugijų finansinius reikalus sekėsi ne ypač gerai, jo Lietuvos žemėlapis kokybiškai daug kartų lenkia ankstesnių J. Gabrio bendradarbių užsieniečių bandymus tai daryti (žr. J. Gabrys. 1910, p. 65).

⁷² Pavyzdžiui, Vincas Bartuška (JAV lietuvių katalikiškų organizacijų delegatas) taip aprašo savo kolegos veiklą: „Išvažiavus Tautos Tarybos nariams Berlynan ir Lietuvon, Informacijos biuro lapkričio 20 d. [1917 m. – M. Š.] posėdy kilo klausimas, kas darytina su mūsų leidžiamuoju Lietuvos žemėlapiu, kurio vieną kopiją su savim pasiėmė Tautos Tarybos nariai peržiūrėti ir korektūros pataisyti. Tas žemėlapis pavesta tvarkyti kun. Daumantui, jau 1917 m. pradžioj. Tam darbui Informacijos biuras pašventė bent trisdešimt susirinkimų, teikdamas nurodymus, patarimus, kritikas. Mes gerai žinojome, kad Tautos Taryba Vilniuje, neturėdama tam darbui specialistų ir laiko, sutrukdyt jo leidimą, jeigu norės padaryti keletą pataisų. Nutarta trimis balsais, dviem susilaikius, nelaukti korektūros nurodymų iš

Lietuvos. Tas Informacijos Biuro žemėlapis atvaizdavo istorinės, politinės ir etnografinės Lietuvos ribas ir juo be pasigyrimo gali didžiutis ir didžiavosi visi lietuviai. Vėliau to žemėlapiu keliasdešimtis kopijų pasiuntėme Amerikos lietuvių katalikų Tarybai, kuri iš džiaugsmo dar jį atspausdino Amerikoje. <...> Didžiausias Lietuvos žemėlapiu pagaminimo nuopelnas tenka kun. Daumantui, kuris tam darbui pašventė iširtis 1,5 metų“ (V. Bartuška, 1937, p. 175).

⁷³ Vaitkevičių šeimos archyvas. Būtent šiuo antspaudu LLTD žymėdavo savo siunčiamus atsišaukimus, laiiskus ir memorandumus tam, kad nebūtų žinomos veikančiųjų pavardės ir kad solidžiau atrodytų tada dar save laikiusios pogrindine organizacijos veikla (V. Bartuška, 1937, p. 133–133). Iki 1916 m. vidurio konferencijų ir delegatų iš Lietuvos bei Amerikos prisidėjimo ir šveicariškų organizacijų pertvarkos toks variantas atrodė visai įmanomas.

⁷⁴ A. Eidintas, 1992, p. 308–310.

⁷⁵ Daumantas-Dzimidavičius, Vladas, Asmens byla, Kauno apygardos teismas, in: LCVA, f. 478, ap. 1, b. 65, l. 8.

gė dokumentus, jam šiame darbe padėjo V. Daumantas⁷⁶. Lietuvių konferencijų pagrindinis tikslas buvo koordinuoti Lietuvos atkūrimo veiklos planus ir išteklius tarp trijų keturių diplomatinės veiklos vietų ir interesų grupių: Amerikos lietuvių bendruomenės, Šveicarijos organizacijų, Peterburgo išeivių ir Vilniuje susiformavusios Valstybės Tarybos bei prieš ją veikusių institucijų. Vienas veiklos srautas buvo pagalba nuo karo nukentėjusiems lietuviams – tiek Lietuvoje, tiek Vokietijoje ar kituose kariaujančiuose kraštuose. Nors šią veiklą buvo bandyta atskirti nuo tiesiogiai propagandinio ir politinio valstybės darbo, dažnai sprendimai susiklodavo – kitaip ir negalėjo būti, nes dauguma draugijos „Nukentėjusių nuo karo šelpiti“ narių buvo ir kitų organizacijų nariai. Tai puikiai iliustruoja Šveicarijos pavyzdys, kai trys Fribūro studentai lietuviai (J. Purickis, V. Daumantas ir A. Steponaitis) beveik nesiskyrė dalyvaudami visuose „renginiuose“. Prisidėjus J. Gabriui, V. Bartuškai, kol šis buvo Amerikos lietuvių delegatas (1916–1918 m.), ir kanauininkui Konstantinui Alšauskui, dažnai lygia greta atstovavusiam tiek bažnytiniais, tiek pasaulietiniams reikalams, matome visą Šveicarijoje veikusių organizacijų sudėtį, aktyviausiais metais pasipildydavusią keliais besikeičiančiais nariais ir tik 1918 m. pradžioje patyrusių esmines permainas, J. Purickiui ir V. Daumantui pereinant į oficialią valstybės tarnybą.

Būtent toks perėjimas, kai savanoriškas, iš tėvynainių suaukotų fondų apmokamas postas keičiamas į besikuriantios valstybės tarnautojo, sukėlė daugiausia

⁷⁶ R. Lopata, 1996 a, p. 83–122, 145–166; J. Gabrys, 2007, p. 164–172, 200–205, 402–404; A. Gaigalaitė, J. Žeimantienė, 2004, p. 22–29.

Šveicarijos bendradarbių ginčų ir nesutarimų. Žinoma, labiausiai natūralaus politikos centro slinkties į atsikūrusią Lietuvą ir jos atstovybes nenorėjo pripažinti J. Gabrys, kuris taip ir netapo aukštu vyriausybės ar Lietuvos Tarybos pareigūnu. Šį J. Gabrio karjeros posūkį galėtume pavadinti per didelių ambicijų, ūmaus būdo ir sparčiai besikeičiančios politinės situacijos neįvertinimo pasekme⁷⁷. Tiesa, jis pats tokį kolegų „nususukimą“ nuo jo linijos vertino gana paprastai – kaip postų ir karjeros siekimą, pinigų ir garbės vaikymąsi, lygindamas save su nesuprastu dr. Basanavičiumi⁷⁸.

J. Purickis pateko į valstybės tarnybą Berlyne 1918 m. rudenį iš pradžių padėdamas ten reziduojantiems K. Olšauskui ir J. Šauliui, o 1919–1920 m. būdamas pirmuoju oficialiu atstovu prie Vokietijos vyriausybės⁷⁹. Vladą Daumantą M. Sleževičiaus vyriausybė 1919 m. paskyrė Lietuvos atstovu Šveicarijoje ir jo žiniai turėjo būti perleistas visų iki tol šioje šalyje veikusių organizacijų turtas ir kompetencijos⁸⁰. Taip išsisklaidė „senoji gvardija“.

⁷⁷ Tokios priežastys istoriografijoje jau yra nagrinėtos: A. Eidintas, 1992, p. 95–148; A. E. Senn 1977 b; E. Demm, 2001.

⁷⁸ J. Gabrys, 2007, p. 258–259, 381, 402.

⁷⁹ A. Gaigalaitė, J. Žeimantienė, 2004, p. 37–40.

⁸⁰ Vincas Bartuška šį įvykį atsimena gana dramatiškai: „Visos veikiančios organizacijos labai nustebo, gavusios dr. Purickio telegramą iš Berlyno, kuria Daumantas skiriamas valdžios atstovu įgaliotiniu Berne. Man tuojau paaiškėjo, kad Dr. Purickis įkalbėjo tuometinį ministrą pirmininką p. Sleževičių, kad šis paskirtų jo draugą įgaliotiniu Berne. Valdžia įsako Daumantui perimti visų keturių, Šveicarijoje veikiančių organizacijų turtus. Sleževičiaus pasiūlymas nebuvo teisėtas. Mūsų organizacijos turėjo juridinio asmens teises. <...> Gavęs valdžios įgaliojimus, Daumantas pareikalavo, kad mes tuojau organizacijas likviduotume“ (V. Bartuška, 1937, p. 299–300). Paties V. Daumanto vertinimą teturime trumpą ir lakonišką: „1918 m. Lietuvos Tarybos buvau paskirtas neoficialiu atstovu prie Šveicarijos vyriausy-

Juolab kad lemtingaisiais 1918 m. Juozas Purickis tapo Lietuvos Tarybos nariu, iš jos pasitraukus anksčiau išrinktiems delegatams⁸¹, todėl, galime sakyti, aplenkė savo mokytoją – diplomatijos virtuozas J. Gabrys tuo pat laiku atsidūrė Tarybos opozicijoje ir pamažu buvo išstumtas iš visų vadovaujamų vaidmenų tiek Lietuvai atstovaujančiose, tiek užsienyje veikiančiose organizacijose⁸².

Bandyti dar kartą papasakoti dr. Juozo Gabrio istoriją – didelis iššūkis, kuriam galbūt dar ateis laikas. Visiškai rekonstruoti Juozo Purickio ir Vlodo Daumanto biografijas – tai taip pat plačių tyrimų ir storų knygų reikalaujantis darbas. Veikimo drauge Šveicarijoje epizodas šių valstybės kūrėjų gyvenimuose buvo kiekvieno savitas – J. Gabriui karjeros pikas ir solidžiausias darbas valstybės labui, J. Purickiui – sėkmingos karjeros ir visuomenės vertinamo žurnalisto veiklos pradžia, V. Daumantui – kolekcininko ir vertėjo kelias, kuris vėliau vedė Kauno bohemos labirintais. Visgi negalime paneigti, kad būtent aktyviausi valstybės kūrimo ir rašymo apie ją metai turėjo ypatingą įtaką visų prisidėjusiųjų gyvenimams – čia formavosi ir jų valstybingumo idėjos, ir intelektualų veiklos galimybių kuriant valstybę vaizdinys, ir asmeninio apsisprendimo veikloje svarba. Šį teiginį geriausiai pagrindžia savaip susiklostę likimai – net tokie skirtingi

bės, o nuo 1919 m. sausio 1 d. buvau pirmuoju Lietuvos valstybės atstovu Šveicarijoje, kurias pareigas eidamas, užmezgiau labai simpatingus ryšius su Šveicarijos diplomatinėmis ir politinėmis sferomis, lygiai kaip ir su Šveicarijoje atstovaujančiais kitas valstybes diplomatiniais atstovais“ (Daumantas-Dzimidavičius, Vladas, *Asmens byla, Kauno apygardos teismas*, in: LCVA, f. 478, ap. 1, b. 65, l. 1).

⁸¹ R. Lopata, 1996 a, p. 160–162.

⁸² A. Eidintas, 1992, p. 205–207.

žmonės, o gal būtent dėl savo skirtingumo galėjo prasmingai dirbti kuriant Lietuvos valstybę.

Paradoksalu, tačiau kunigystė, turėjusi didelę įtaką jaunystėje, nė vienam jų netapo gyvenimo pašaukimu: J. Purickis vedė stačiatikę 1926 m. Rusijoje ir galutinai iš kunigų luomo buvo išbrauktas 1929 m.⁸³, o V. Daumantas išvis niekada nekunigavo ir vedė 1938 m.⁸⁴ V. Purickis skandalingai pasitraukė iš užsienio reikalų ministro pareigų 1921 m., po Sacharino bylos⁸⁵ peripetijų, ir vėl susitiko su J. Gabriu Klaipėdos sukilimo sukuryje ir jo byloje teisme⁸⁶, o V. Daumantas tarpukario Kaune garsėjo kaip atsiskyrėlis kolekcininkas, sukaukęs neįtikėtiną biblioteką ir namus pavertęs muziejumi⁸⁷. Nors jis sulaukė mažesnio tarpukario Lietuvos visuomenės pripažinimo nei J. Purickis, jie išliko draugai iki pat staigios Purickio mirties 1934 m. Būtent Vladas Daumantas iškilmingose valstybinėse laidotuvėse sakė kalbą šeimos ir draugų vardu, o pats, po Antrojo pasaulinio karo pasitraukęs į JAV, gyveno net iki 1977 m.⁸⁸ Matydami tokius skirtingus likimus, turėtume grįžti prie pradžioje išsikelto klausimo apie įtakas – kodėl tokioje aktyvioje visuomeninėje veikloje Katalikų Bažnyčios auklėjimas nebuvo suderintas su kunigo pašaukimu ir nei J. Purickis, nei V. Daumantas neįgijo „savo parapijų“?

Čia galime pacituoti Vinco Bartuškos, taip pat kunigo ir Šveicarijos organizacijų bendradarbio, mintį apie kunigo pašaukimą nelengvais jo tautai metais: „Gauti Die-

⁸³ A. Gaigalaitė, J. Žeimantienė, 2004, p. 41.

⁸⁴ A. Vaitkevičius, 1998.

⁸⁵ B. Gailius, 2008, p. 12–48.

⁸⁶ A. Eidintas, 1992, p. 162–190.

⁸⁷ J. Mulevičiūtė, 2001, p. 41–45.

⁸⁸ *Tritimitas*, 1934, Nr. 44, p. 853–854.

na Lietuvai pasaulio katalikų bažnyčiose ir tą laimikį vadinti minios džiūgavimu man buvo nesuprantama. <...> Mano išmany- mu, karo metu kaip tik reikėjo laikytis šv. Povilo metodų. Lenkų intrigoms ir šmeiž- tams, kurie kartojosi išstisus šimtmečius Vatikane, reikėjo padaryti galą. Italų *Dolce far niente* ir prancūzų *laissez faire laissez – laisser passer* – netiko sudinamizuotam pasauliui. Kada karo Molochas be pasigai- lėjimo rijo aukas, pavieni asmens ir tautos privalėjo ginti savo Dievo duotas teises.⁸⁹ Kunigų aktyvumas laimėjo besikuriančiai valstybei tikrai daug, tačiau ne visi, įsitrau- kę į politiko diplomato darbą, norėjo grįž- ti prie ramaus pastoracinio darbo, kad ir laisvoje Lietuvoje. Pats Vincas Bartuška, nors niekada neapleidęs kunigystės, blaš- kėsi tarp šalių ir žemynų, du kartus grįžo į Ameriką, o Lietuvoje apsistojo tik 1928 m., nors niekada nebedirbo tokio viešo darbo kaip Pirmojo pasaulinio karo metais.

Taigi, visuomeniški ir aktyvūs kuni- gai stengėsi balansuoti tarp katalikiškojo švietimo jiems įdiegtų moralinių normų ir aršaus politinio laikotarpio padiktuotų aktualijų. Nors nevienodai sėkmingai šis mišinys veikė asmeniniuose gyvenimuose, daug pasitarnavo laisvos Lietuvos kūrybai ir lietuviškos diplomatijos raidai. Švei- carija buvo viena tų šalių, kurioje buvo ugdomi jaunųjų patriotų gebėjimai dirbti valstybinį darbą, žinant, kad valstybę ga- lima atkurti tik aktyviai veikiant ir skelb- tas idėjas įgyvendinant realioje politikoje. Todėl XX a. pradžios išeivijai ši šalis buvo vienas iš ypatingos reikšmės susibūrimo centrų, aplinka, leidusi plačiai skleisti Lie- tuvos valstybingumo idėją.

⁸⁹ V. Bartuška, 1937, p. 263.

Išvados

Pirmiausia, matome, kad analizuoti pro- cesai reikalauja daugiaperspektyvumo – žvilgsnio keliais aspektais į to meto lietu- vių išeivių bendruomenę. Žmogaus idėjų jungtį su aplink vykstančiais socialiniais, ekonominiais ir kultūriniais procesais ga- lėjome pamatyti nagrinėdami Šveicarijos katalikiškojo švietimo kontekstą XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje, lietuvių stu- dentų veiklą Fribūro universitete ir dviejų studentų kunigų asmeninius lūkesčius bei laimėjimus.

XIX a. pabaigoje įkurtas Fribūro uni- versitetas buvo šveicarų katalikų dvasi- ninkų ir vietos politinių veikėjų socialinio švietimo įgyvendinimo projektas, turėjęs sujungti miesto savivaldos ir inteligentijos siekius ugdyti jaunos, doras ir išsilavinu- sias, katalikiškomis vertybėmis besivado- vaujančius mokslininkus ir piliečius. Įgy- vendinti šią idėją buvo siekiama padedant tiek Katalikų Bažnyčiai, tiek tiesiogiai Po- piežiui, tiek pasaulietinei valdžiai. Įsikūręs ir sėkmingai veikiantis šis *privatus katali- kiškas* universitetas tapo unikaliu reiškiniu ne tik Šveicarijoje, bet ir visoje Europoje, taip pat greitai išpopuliarėjo tarp katalikiš- kojo jaunimo.

Ne išimtis buvo ir tuometinės Rusijos imperijos pakraščiuose gyvenantys lenkai ir lietuviai – paskutiniaisiais XIX a. metais jie vyko į Fribūrą studijuoti teologijos ir kitų mokslų. Tam įtakos turėjo tiek prieinama studijų kaina, tiek universiteto valdžios pa- siryžimas priimti kuo daugiau užsieniečių ir kurti europinį socialinės katalikybės ins- piruotą modernių tikinčiųjų judėjimą, tiek pačių lietuvių atrandančių „jaunosios kartos“ kunigų atkaklumas siekiant moks- lo Vakarų Europoje. Studentų aktyvumas

reiškėsi ne tik akademiniam darbe, bet ir studentiško organizacijų veikloje: pirmoji šveicariška buvo įkurta 1889 m., o lietuviškoji – 1913 m. Čia telkėsi iš Lietuvos atvykstantys intelektualai, kurie asmeninio išsilavinimo ir laisvėjimo neįsivaizdavo be Lietuvos laisvinimo ir jos vardo garsinimo. Pirmojo pasaulinio karo metais studentiško organizacijų narių veikla išsiplėtė iki karo belaisvių šelpimo, Lietuvos atstovavimo tarptautinėje politikoje ir politikos formavimo Lietuvoje.

Analizuodami Juozo Purickio ir Vlodo Daumanto-Dzimidavičiaus veikimą Fribūro universitete ir kitose lietuviškose bei tarptautinėse organizacijose, matome, kad be biografinio dėmens šių draugijų veiksmus ir laimėjimus gali būti sunku įvertinti. J. Purickio nueitas kelias nuo pradedančio žurnalisto ir istoriko iki valstybės atstovo užsienyje ir Lietuvos užsienio reikalų ministro glaudžiai siejasi tiek su asmeniniais gabumais, tiek su Šveicarijoje sutiktais žmonėmis – Juozu Gabriu, Vincu Bartuš-

ka, Antanu Steponaičiu ir, žinoma, Vladu Daumantu. Pastarojo didžioji gyvenimo aistra – knygų ir meno vertybių kolekcionavimas – taip pat užgimė Fribūre ir jau 1919 m., tapdamas oficialiu Lietuvos vyriausybės atstovu Šveicarijoje, jis turėjo įspūdingą rinkinį. Abiejų draugų straipsniai, vertimai, piešiniai ir žodinės diskusijos buvo Lietuvos kūrimas ir tapsmas šios šalies piliečiais vienu metu.

Unikalių progų sukūrimas ir jų išnaudojimas – tai sėkmės galimybė ne tik žmonių, bet ir valstybių gyvenime, o savito kelio radimas ir laimėjimas sunkiose ar net beviltiškose situacijose – neeilinių asmenybių tikslai. Pasakodami Lietuvos valstybės atkūrimo sėkmės istoriją neturėtume pamiršti, kad standartų laužymas daugelio valstybininkų gyvenime reikėdė pergales savo šaliai, tačiau dažnai – praradimus ir pasimetimą asmeniniame gyvenime. Todėl nuosekli, sąžininga ir nuoširdi jų istorijų rekonstrukcija turėtų būti prasmingas Lietuvos ir jos kūrėjų įamžinimas.

BIBLIOGRAFIJA

Altermatt U., 2009 – U. Altermatt, *Die Universität Freiburg auf der Suche nach Identität*, Fribourg, 2009.

Altermatt U., Späti Ch., 2009 – U. Altermatt, Ch. Späti, *Die zweisprachige Universität Freiburg*, Fribourg, 2009.

Aleksandravičius E., 1991 – E. Aleksandravičius, „Politiniai lietuvių siekiai 1863–1914 m.“, in: *Metmenys*, Vilnius, 1991, Nr. 61, p. 22–41.

Autorités. Professeurs et Étudiants – Autorités. Professeurs et Étudiants. Université de Fribourg (Suisse), Fribourg, in: Archives de la Bibliothèque cantonale et universitaire de Fribourg, f. J 9919, 1891–1920.

Barthélemy D. O. P., 1991 – D. Barthélemy O. P., *Idéologie et Fondation*, 1991.

Clavien A., 1993 – A. Clavien, *Les Helvétistes. Intellectuels et politique en Suisse romande au début du siècle*, Lausanne, 1993.

Dementavičius J., 2015 – J. Dementavičius, *Tarp ūkininko ir piliečio: modernėjančios Lietuvos politinės minties istorija*, Vilnius, 2015.

Demm E., 2002 – E. Demm, *Ostpolitik und Propaganda im Ersten Weltkrieg*, Frankfurt am Main, 2002.

Eidintas A., 1996 – A. Eidintas, „Skandalingieji Juozo Gabriio-Paršaičio darbai“, in: *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 8, *Asmuo: tarp tautos ir valstybės*, p. 407–450.

Eidintas A., 1992 – A. Eidintas, *Slaptasis lietuvių diplomatas*, Vilnius, 1992.

Gabrys J., 1910 – J. Gabrys, *Geografijos vadovėlis skiriamas Lietuvos mokyklai*, [S. I.: s. n.]. 1910.

- Gabrys J., 1920 – J. Gabrys, *Vers l'indépendance lituanienne: faits, impressions, souvenirs 1907–1920*, Lausanne, 1920.
- Gabrys J., 2007 – J. Gabrys, *Tautos sargyboj*, Vilnius, 2007.
- Gaigalaitė A., Žeimantienė J., 2004 – A. Gaigalaitė, J. Žeimantienė, *Juozas Purickis-Vygandas*, Vilnius, 2004.
- Gailius B., 2008 – B. Gailius, *Nusikaltimai „Prie Smetonos“*, Vilnius, 2008.
- Hauser C., 1990 – C. Hauser, *Le Jura et L'Université de Fribourg: 1889–1974: histoire d'un rayonnement*, Fribourg Suisse, 1990.
- Histoire de l'Université de Fribourg Suisse*, 1991 – *Histoire de l'Université de Fribourg Suisse 1889–1989*, éd. par R. Ruffieux et al. [...], t. 3, Fribourg, 1991.
- Hroch M., 2012 – M. Hroch, *Mažosios Europos tautos*, Vilnius, 2012.
- Kebeikis H., 2003 – H. Kebeikis, „Pašto ženklai, aplenkę laiką“, in: *Literatūra ir menas*, Nr. 2946, 2003.
- Le mouvement chrétien-social en Suisse romande 1891–1949 – Le mouvement chrétien-social en Suisse romande 1891–1949*, ed. Ronald Ruffieux, Fribourg, 1969.
- Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 3, 1991 – *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 3, *Lietuvos valstybės idėja (XIX a.–XX a. pradžia)*, Vilnius, 1991.
- Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 7, 1994 – *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 7, *Atgimimas ir Katalikų bažnyčia*, Vilnius, 1994.
- Lietuvos istorija*, t. 10, 2013 – *Lietuvos istorija*, t. 10, 1 d., *Nepriklausomybė (1918–1940)*, Vilnius, 2013.
- Lopata R., 1992 – R. Lopata, „Lietuvių politinės grupuotės ir Lietuvos atstovavimo problema 1914–1916 m.“, in: *Lietuvos istorijos metraštis 1992 metai*, Vilnius, 1994.
- Lopata R., 1996 a – R. Lopata, *Valstybingumo raida 1914–1918 metais, Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 9, Vilnius, 1996.
- Lopata R., 1996 b – R. Lopata, „Tipas apskritai labai dar įtariamas, bet reikalingas“. Baronas Friedrichas von der Roppas ir Lietuvos valstybingumo atkūrimo planai“, in: *Lietuvos atgimimo istorijos studijos*, t. 8, *Asmuo: tarp tautos ir valstybės*, 1996, p. 321–350.
- Miknys R., 1991 – R. Miknys, „Vilniaus autonomistai ir jų 1904–1905 m. Lietuvos politinės autonomijos projektai“, in: *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 3, *Lietuvos valstybės idėja (XIX a.–XX a. pradžia)*, Vilnius, 1991.
- Miknys R., Motieka E., 1990 – R. Miknys, E. Motieka, „Tautiškoji lietuvių demokratų partija: idėjinės-politinės kūrimosi aplinkybės“, in: *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 1, *Tautinės savimonės žadintojai: nuo asmens iki partijos*, Vilnius, 1990, p. 80–125.
- Motieka E., 1996 – E. Motieka, *Didysis Vilniaus Seimas: Mykolo Rōmerio 120-osioms metinėms*, t. 11, *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, Vilnius, 1996.
- Mulevičiūtė J., 2001 – J. Mulevičiūtė, *Moderнизmo link: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje, 1918–1940*, Kaunas, 2001.
- Python F., 1989 – F. Python, „La doctrine sociale de l'église dans l'enseignement à l'Université de Fribourg. Approche thématique et essai de périodisation, 1889–1956“, in: *Schweizerische Kirchengeschichte / Revue d'histoire ecclésiastique Suisse*, Freiburg, 1989, p. 83–119.
- Pukienė V., 2004 a – V. Pukienė, „Vilniaus vyskupo klausimas 1917–1918 metais“, in: *Istorija*, 2004, t. 62, p. 48–55.
- Pukienė V., 2004 b – V. Pukienė, „Lietuvių organizacijos Šveicarijoje 1916–1918 metais“, in: *Visuotinė istorija Lietuvos kultūroje: tyrimai ir problemos*, Vilnius, 2004, p. 99–108.
- Pukienė V., 2006 – V. Pukienė, „Katalikų socialinis veikimas Kaune XX amžiaus pradžioje: katalikiškoms draugijoms – 100 metų“, in: *Lietuvių katalikų mokslų akademijos metraštis*, Vilnius, 2006.
- Pukienė V., 2008 – V. Pukienė, „Voronežas – lietuvių švietimo židyns Rusijoje Pirmojo pasaulinio karo metais“, in: *Istorija*, 2008, t. 70, p. 17–27.
- Pukienė V., 2013 – V. Pukienė, *Prelatas Konstantinas Olšauskas: visuomenės veikėjo tragedija*, Vilnius, 2013.
- Senn A. E., 1977 a – A. E. Senn, „The activity of Juozas Gabrys for Lithuania's Independence, 1914–1920“, in: *Lituanus*, 1977, vol. 23, no. 1, [prieiga internetu], in: http://www.lituanus.org/1977/77_1_02.htm, [2016-02-26].

Senn A. E., 1977 b – A. E. Senn, „The Entente and the Polish Question 1914–1916“, in: *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, Neue Folge*, Bd. 25, H. 1, 1977, p. 21–33.

Senn A. E., 1992 – A. E. Senn, *Lietuvos valstybės atkūrimas 1918–1920*, Vilnius, 1992.

Senn A. E., 1996 – A. E. Senn, „Antanas Viskantas: a Lithuanian with Polish friends“, in: *Lietuvos atgimimo istorijos studijos*, t. 8, *Asmuo: tarp tautos ir valstybės*, 1996, p. 312–320.

Skirius J., 1996 – J. Skirius, „Lietuvos ir JAV santykiai Paryžiaus taikos konferencijoje 1919 metais“, in: *Istorija*, 1996, t. 34, p. 98–113.

Skirius J., 2002 – J. Skirius, „JAV suteikto tarpautinio pripažinimo Lietuvai problema“, in: *Jurisprudencija*, 2002, t. 33 (25), p. 42–52.

Skirius J., 2004 – J. Skirius, *Julius J. Bielskis (1891–1976). Gyvenimas Amerikoje tarnaujant Lietuvai: JAV lietuvių veikėjas ir diplomatas*, Chicago, 2004.

Skirius J., 2010 – J. Skirius, *Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų ryšiai XX amžiaus pirmojoje pusėje*, Vilnius, 2010.

Sliesoriūnas F., 1999 – F. Sliesoriūnas, „Marija Andziulytė-Ruginienė – pirmoji istorijos mokslų daktarė“, in: *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*, Nr. 42, 1999, p. 30–37.

Sur la préparation et les vingt-cinq premières années, 1991 – *Sur la préparation et les vingt-cinq premières années. Correspondance Schorderet-Python*, éd. par D. Barthélemy, Fribourg: Éditions Universitaires Fribourg, 1991.

Staliūnas D., 2000 – D. Staliūnas, *Visuomenė be universiteto?: (aukštosios mokyklos atkūrimo problema Lietuvoje: XIX a. vidurys – XX a. pradžia)*, Vilnius, 2000.

Vaitkevičius A., 1998 – A. Vaitkevičius, pranešimas „Vladas Daumantas – prisiekęs vertėjas ir fatališkas kolekcionierius laikinojoje sostinėje“, skaitytas Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedros mokslinėje konferencijoje, 1998 vasario 8–9 d., VDU SR, Kaunas.

Vaitkevičius V., 2003 – V. Vaitkevičius, „Vladas Daumantas“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. IV, Vilnius, 2003.

Žaltauskaitė V., 1996 – V. Žaltauskaitė, „Apie lietuvių idėjų kunigo Juozo Tumo-Vaižganto pažiūrose iki 1904 m.“, in: *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 8, *Asmuo: tarp tautos ir valstybės*, Vilnius, 1996, p. 248–260.

Žaltauskaitė V., 2001 – V. Žaltauskaitė, „Dvasininkijos kartų konfliktas (retorika ir turinys)“, in: *Darbai ir dienos*, t. 28, 2001, p. 243–253.

THE UNIVERSITY OF FRIBOURG AND THE MEANING OF LITHUANIAN EMIGRES' ACTIVITY IN SWITZERLAND AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Monika Šipelytė

S u m m a r y

The activity of Lithuanian emigres in Switzerland until 1918 still lacks attention of Lithuanian historians. If we wanted to analyse the development of Lithuanian organizations before World War I, we should consider three different aspects, examining them in parallel. Firstly, we ought to analyse the social and cultural environment in which these organisations started their activities. In this case, the context is the environment of the Catholic University in Fribourg, Switzerland. Secondly, we should examine the segments of society, which were the most enthusiastic concerning the actions towards the cultural and political independence of Lithuania. Therefore, we are

interested in the high ranking clergy who were studying in Fribourg before and during the World War I. Thirdly, it is very important to highlight the input of each person who had participated in the activities of these organisations and had been leading them to success. In this analysis we have chosen two persons to represent this perspective: Dr. Juozas Purickis and Vladas Daumantas-Dzimidavičius.

The University of Fribourg, which was established in 1889 by the Catholic clergy and local authorities, became a popular place to study theology as well as humanities from the very beginning of its operation. The young people from

all over Europe gathered in this university to gain knowledge and respond actively to the challenges of modern society. Lithuanians, who belonged to the Western part of Russian Empire back then, also travelled to Fribourg for their studies from the first years of the 20th century. The period of the years 1913–1918 was very intense in the life of Lithuanian student organizations because several of them were established, reorganized and even expanded.

The works of these associations were influential not only in local Lithuanian student community, but also in the activities of other Lithuanian

organizations and their development. Lithuanian students in Switzerland participated in the endowment of prisoners of war and in the works of pro-Lithuanian press. The young priests, who came in touch with Lithuanian Information Office and its chief dr. Juozas Gabrys, soon joined this organization and began to participate in various Lithuanian and international assemblies. Moreover, Juozas Purickis and Vladas Daumantas distinguished themselves in the creation of symbols of the state and in making projects for future Lithuania's statehood, which soon became a visible reality.

Įteikta 2016 03 14

Parengta skelbti 2016 04 15